

Strazbur, 27. novembra 2003. godine

Savet Evrope

ACFC/OP/I(2003)008
(ograničeno)

STAVOVI SAVETODAVNOG KOMITETA O OKVIRNOJ KONVENCIJI
ZA ZAŠTITU NACIONALNIH MANJINA

MIŠLJENJE O SRBIJI I CRNOJ GORI

SAŽETI PREGLED

Savetodavni komitet je po prijemu inicijalnog izveštaja Državne zajednice Srbije i Crne Gore 16. oktobra 2002. godine (a koji je trebalo dostaviti do 1. septembra 2002. godine) započeo razmatranje Državnog izveštaja na svom XVI sastanku, održanom između 17. i 21. februara 2003. godine. Delegacija Savetodavnog komiteta je u kontekstu ovog razmatranja boravila u poseti Srbiji i Crnoj Gori između 27. septembra i 3. oktobra 2003. godine kako bi od predstavnika Vlade, nevladinih organizacija i drugih nezavisnih izvora dobila detaljnije podatke o sprovođenju Okvirne konvencije. Savetodavni komitet je usvojio svoje mišljenje o Srbiji i Crnoj Gori na svom XVIII sastanku održanom 27. novembra 2003. godine.

Savetodavni komitet sa zadovoljstvom konstatuje da iako su konstitucionalne strukture pretrpele korenite promene, vlasti u Srbiji i Crnoj Gori su preduzele odlučne korake u cilju zaštite nacionalnih manjina na poljima kao što su obrazovanje i prava na jezik. Savetodavni komitet naročito pozdravlja usvajanje Povelje državne zajednice o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama kao i saveznog Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, koji predstavljaju dobru osnovu za sprovođenje Okvirne konvencije i sadrže ohrabrujuće novine kao što su Nacionalni saveti nacionalnih manjina. Uz to pozdravlja rešenost Ministarstva za ljudska i manjinska prava da se pomenuti zakoni primenjuju.

Istovremeno, Savetodavni komitet primećuje da i dalje postoje određeni nedostaci. Postoji, na primer, potreba da se pojasni pravni status zakonodavstva koje se odnosi na nacionalne manjine a koje su usvojile prethodne savezne vlasti. U Crnoj Gori bi vlasti trebalo da okončaju svoj rad kako bi spojili relevantne ustavne odredbe sa detaljnijim pravnim garancijama za zaštitu nacionalnih manjina, sa posebnim naglaskom na upotrebu jezika manjina u kontaktima sa administrativnim organima i medijima, kao i podučavanje na jezicima manjina i njihovo izučavanje.

Savetodavni komitet smatra da se u Srbiji i Crnoj Gori glavni problemi u zaštiti nacionalnih manjina odnose na sprovođenje relevantnih normi u praksi, koju ponekad sputava ograničena saradnja između relevantnih organa vlasti državne zajednice i njenih konstitutivnih članica kao i nedovoljna jasnoća oko njihovih respektivnih nadležnosti. Ovaj problem bi trebalo rešiti povećanjem stepena saradnje od strane vlasti u Crnoj Gori, a u Srbiji ubrzavanjem ustavnih reformi i institucionalnom stabilizacijom.

Osim toga, međuetnički odnosi još uvek su pod uticajem agresivnih mera politike prethodnog režima i posledicama sukoba koji su se usled takve politike odigrali. Uprkos vidljivom napretku, međuetnička napetost još uvek postoji, i naponi u cilju izgradnje tolerancije i poverenja, kao što je primer albanske manjine na jugu Srbije, moraju se i dalje nastaviti. Savetodavni komitet takođe smatra da bi organi za čuvanje reda trebalo više pažnje da obrate na pitanje zaštite nacionalnih manjina i da treba težiti novom napretku u pogledu zastupljenosti Bošnjaka i ostalih nacionalnih manjina u ovim organima vlasti, kao i u redovima sudstva.

Savetodavni komitet smatra da su i zakonodavne i praktične mere potrebne da bi se poboljšalo sprovođenje principa nediskriminacije i potpune i efektivne jednakosti. U tom smislu, ozbiljne teškoće sa kojima se suočavaju raseljeni i ostali Romi, zaslužuju hitne mere, uključujući usvajanje i sprovođenje sveobuhvatne Strategije namenjene Romima. Ove teškoće su posebno vidljive u oblastima kao što su zdravstvena zaštita, stanovanje i zapošljavanje, kao i obrazovanje u okviru kojeg se hitno mora raditi na rešavanju problema nepravednog smeštanja romske dece u škole za decu sa mentalnim invaliditetom.

Savetodavni komitet primećuje da postoji velika raznolikost među regionima u pogledu napora koji se ulažu da se zaštite jezik i kultura nacionalnih manjina. Dok su s jedne strane u Vojvodini preduzete brojne pohvalne, s druge strane stanje je na mnogo nižem stepenu u severoistočnoj Srbiji kada je u pitanju zaštita vlaške nacionalne manjine. Savetodavni komitet smatra da bi vlasti trebalo da aktivnije pristupe nadgledanju i drugim merama u cilju obezbeđivanja doslednog sprovođenja relevantnih zakonskih mera kao i relevantnih odredbi saveznog Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina.

Sadržaj:

I.	Priprema aktuelnog mišljenja
II.	Opšte napomene
III.	Posebni komentari po pitanju Članova 1 -19
IV.	Osnovni nalazi i komentari Savetodavnog komiteta

V. Zaključne napomene

PRIPREMA AKTUELNOG MIŠLJENJA

1. Inicijalni Državni izveštaj Srbije i Crne Gore (u daljem tekstu: Državni izveštaj) stigao je 16. oktobra 2002. godine. Savetodavni komitet je

na svom XVI sastanku, održanom između 17. i 21. februara 2003. godine započeo razmatranje Državnog izveštaja.

2. U kontekstu ovog razmatranja, Savetodavni komitet je izdvojio nekoliko tačaka o kojima bi želeo da dobije detaljnije podatke. Zbog toga je 23. juna 2003. godine vlastima Srbije i Crne Gore poslat upitnik. Odgovor Vlade Srbije i Crne Gore na ovaj upitnik stigao je 23. septembra 2003. godine.

3. Na poziv Vlade Srbije i Crne Gore, a u skladu sa Pravilom 32 Rezolucije Komiteta ministara (97) 10, delegacija Savetodavnog komiteta boravila je u poseti Srbiji i Crnoj Gori između 27. septembra i 3. oktobra 2003. godine kako bi dobila dodatne podatke od predstavnika Vlade, nevladinih organizacija i ostalih nezavisnih izvora po pitanju sprovođenja Okvirne Konvencije. Prilikom pripreme ovog mišljenja, Savetodavni komitet je razmotrio čitav niz pisanih materijala koje je dobio od različitih tela Saveta Evrope, drugih međunarodnih organizacija, nevladinih organizacija i ostalih nezavisnih izvora.

4. Savetodavni komitet je kasnije usvojio ovo mišljenje na svom XVIII zasedanju održanom 27. novembra 2003. godine i odlučio da ga prenese Komitetu ministara.

5. Ovo mišljenje se podnosi u skladu sa Članom 26 (1) Okvirne konvencije, prema kojoj u proceni adekvatnosti mera koje su Strane preduzele u cilju sprovođenja principa Okvirne konvencije, "Savetodavni komitet će Komitetu ministara će pružiti pomoć", i u skladu sa Pravilom 23 Rezolucije (97) 10 Komiteta ministara, prema kojem "Savetodavni Komitet razmatra državne izveštaje i prenosi svoje mišljenje Komitetu ministara."¹

II OPŠTE NAPOMENE

6. Savetodavni komitet primećuje da Državni izveštaj pruža detaljan pregled glavnih aspekata zakonodavnog okvira kao i aktuelne i

¹ Savetodavni komitet je na svojem XII sastanku, 30. novembra 2001. godine, odlučio da uvede određene izmene u strukturu svojih mišleđa. Odlučeno je da prekine sa praksom podnošenja "Predloga za zaključke i preporuke od strane Komiteta ministara" (Odeљak V raniјih mišleđa) a da uvede novi odeљak IV под насловом "Основни налази и коментари Саветодавног комитета". Саветодавни комитет је такође одлучио да своје "Закључне напомене" поднесе у оквиру Одељка V уместо у оквиру Одељка IV. Ове измене су ступиле на снагу 30. новембра 2001. године и примењују се на све доцније ставове који су усвојени у првом циклусу надгледања. Ове измене су настале због првих одлука карактеристичних за земљу о спровођењу Оквирне конвенције коју је у октобру 2001. године усвојио Комитет министара.

predložene prakse koja se odnosi na zaštitu nacionalnih manjina u Srbiji, uključujući i pohvalne elemente samokritičnosti. Međutim, mnogo manje podataka postoji o trenutnoj situaciji u pogledu zaštite nacionalnih manjina u Crnoj Gori. Situacija na Kosovu, koje je van stvarne kontrole Vlade Srbije i Crne Gore, iz razumljivih razloga nije detaljno obrađena.

7. Savetodavni komitet je stekao potpuniju sliku situacije kroz sveobuhvatan pismeni odgovor Vlade na upitnik Savetodavnog komiteta kao i tokom gore pomenute posete Srbiji i Crnoj Gori (videti stav 3 aktuelnog mišljenja). Savetodavni komitet smatra da je poseta koju je organizovala Vlada Srbije i Crne Gore pružila izvanrednu priliku da se ostvari dijalog sa relevantnim izvorima. Isto tako, od velikog su značaja bili i dodatni podaci koje su pružili Vlada i drugi izvori, između ostalog i predstavnike nacionalnih manjina, naročito kada se radi o sprovođenju relevantnih normi u praksi. Sastanci su se održali ne samo u Beogradu i Podgorici, već i u Bujanovcu, Nišu, Novom Pazaru i Novom Sadu. Savetodavni komitet odaje priznanje spremnosti na saradnju vlasti Srbije i Crne Gore u procesu koji vodi ka usvajanju ovog mišljenja.

8. Prema Državnom izveštaju, tokom sastavljanja ovog izveštaja održane su i konsultacije sa nevladinim organizacijama. Čini se međutim, da su ove konsultacije bile ograničenog opsega i da određen broj istaknutih nevladinih organizacija koje se bave pitanjima manjina nisu čak bili ni obavješteni o ovom procesu. Savetodavni komitet se nada da će se u konsultacije proširiti. Savetodavni komitet sa zadovoljstvom konstatuje da su se vlasti složile sa time da se rezultati upitnika Savetodavnog komiteta objave, ali i ohrabruje Vladu da preduzme dalje korake u cilju podizanja svesti o Okvirnoj konvenciji, njenog eksplanatornog izveštaja i pravila koja se odnose na njeno sprovođenje na međunarodnom nivou, između ostalog i putem štampanja publikacija i Državnog izveštaja i ostalih relevantnih dokumenata.

9. Kao preliminarnu opasku treba uzeti i to da prilikom detaljnog razmatranja mera koje su preduzete u cilju sprovođenja odredbi Okvirne konvencije, Savetodavni komitet nije bio u situaciji da razmotri stanje na Kosovu, koje je trenutno van stvarne kontrole Vlade Srbije i Crne Gore već je pod upravom Ujedinjenih nacija a u skladu sa Rezolucijom 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija. Savetodavni komitet konstatuje međutim, da usled događaja na Kosovu sada ima hiljade interno raseljenih lica, uključujući i veliki broj Srba i Crnogoraca kao i Roma i lica koja pripadaju

drugim nacionalnim manjinama, što je u velikoj meri imalo uticaja na sprovođenje Okvirne konvencije u Srbiji i Crnoj Gori.

10. Uopšteno gledano, Savetodavni komitet konstatuje da se u Srbiji i Crnoj Gori još uvek u velikoj meri osećaju posledice agresivne nacionalističke politike Miloševićevog režima. Ova zaostavština komplikuje izvršavanje zadataka sadašnjih vlasti u sprovođenju Okvirne konvencije i iziskuje posebne mere usmerene ka ponovnoj izgradnji međuetničke tolerancije i istinske i delotvorne jednakosti u Srbiji i Crnoj Gori. Savetodavni komitet ceni činjenice da sadašnja vlast shvata potrebu da se takve posebne mere sprovedu i to tako što je pokrenula brojne inicijative u ovu svrhu.

11. Savetodavni komitet konstatuje da je državna zajednica Srbije i Crne Gore rezultat nedavnih korenitih ustavnih promena i restrukturiranja, i da ona još uvek kuje posebne mere usmerene ka ponovnoj izgradnji i intezivira prolazi kroz opsežne reforme što takođe utiče na zaštitu nacionalnih manjina. U sadašnjoj fazi tranzicije, postoji određena doza neizvesnosti po pitanju buduće raspodele dužnosti između raznih vladinih struktura i očigledne potrebe, i sa tačke gledišta zaštite nacionalnih manjina, da se pruži veća institucionalna stabilnost, između ostalog i putem ubrzanog procesa ustavnih reformi u Srbiji.

12. Savetodavni komitet konstatuje, u skladu sa Članom 9 Ustavne povelje državne zajednice Srbije i Crne Gore, dve konstitutivne članice treba da "regulišu, obezbede i zaštite ljudska i manjinska prava", i time oni imaju glavnu odgovornost za praktično sprovođenje principa sadržanih u Okvirnoj konvenciji. I pored toga, vlasti Državne zajednice imaju zadatak da "prate" sprovođenje ovih prava i da obezbede njihovu zaštitu ako takvu zaštitu ne pružaju konstitutivne članice. Dok s jedne strane postoje i prilično dobro funkcionišu kontakti između vlasti Državne zajednice i Republike Srbije, mada se na njihovom poboljšanju još može raditi, Savetodavni komitet konstatuje da postoji očigledan nedostatak saradnje od strane vlasti Republike Crne Gore. Savetodavni komitet se nada da će novim inicijativama - kao što su imenovanje službenika za vezu koji bi osigurao postojanje kontakata između vlasti Crne Gore i vlasti Državne zajednice - biti dat prioritet kako bi se povećao nivo kontakata i saradnje na polju zaštite nacionalnih manjina, što je od vitalnog značaja za obezbeđivanje doslednog i sveobuhvatnog sprovođenja Okvirne konvencije u celoj Srbiji i Crnoj Gori.

13. Neizvesnost i nestalnost, kao i određena nekoherentnost, takođe karakterišu stanje relevantnih zakonskih mera, uključujući i novo zakonodavstvo o zaštiti nacionalnih manjina. Ovo je naročito uočljivo u pogledu saveznog Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, usvojenog 2002. godine.² Mada se zakon trenutno smatra primeljivim u Republici Srbiji sve dok njegov budući status ne bude regulisao Srpski parlament, vlasti Republike Crne Gore ne primenjuju pomenuti zakon već nastavljaju sa odugovlačenjem procesa sastavljanja sopstvenih zakonskih mera o zaštiti nacionalnih manjina.

14. Savetodavni komitet smatra da je od velikog značaja da u ovim okolnostima vlasti u potpunosti primenjuju Član 9, stav 2, Ustavne povelje državne zajednice Srbije i Crne Gore koji predviđa da se ostvareni nivo ljudskih i manjinskih prava ne sme smanjiti. Uz to, Savetodavni komitet smatra da je veoma važno da se novo zakonodavstvo na ovom polju prihvati u najvećoj mogućoj meri. U tom smislu Savetodavni komitet pozdravlja inicijativu da koalicija nevladinih organizacija koja se bave zaštitom nacionalnih manjina bude zastupljena u radu radne grupe na nacrtu zakona o zaštiti nacionalnih manjina u Crnoj Gori. U isto vreme, važno je da se premoste razlike koje uzrokuju aktuelni bojkot zasedanja crnogorskog Parlamenta i na taj način obezbediti široko učešće u stvaranju nacrtu pomenutog zakona.

15. Savetodavni komitet takođe želi da podvuče da je tokom razmatranja sprovođenja Okvirne konvencije od strane Srbije i Crne Gore, uzeo u obzir ozbiljne ekonomske teškoće sa kojima se zemlja u ovom trenutku suočava. Svestan značaja koji socio-ekonomski uslovi imaju na sprovođenje mera politike i zakonskih mera koje uopšteno govoreći zahtevaju odgovarajuća finansijska sredstva, Savetodavni komitet pozdravlja napore koje čine vlasti u cilju zaštite nacionalnih manjina i njihovu brigu da Okvirnu konvenciju sprovedu.

16. U sledećem delu mišljenja, u vezi sa određenim propisima, na osnovu podataka koji su trenutno dostupni, kaže se, da Savetodavni komitet smatra da u vezi sa sprovođenjem datog člana nema bilo kakvih posebnih

² Када се у садашњем Мишљењу помиње "савезно" законодавство, то се заправо односи на законодавство које су усвојили законодавни органи Савезне Републике Југославије, а која је престала да постоји после усвајања Уставне Повеље државне заједнице Србије и Црне Горе у фебруару 2003. године. У складу са Чланом 64 Уставне повеље, закони Савезне Републике Југославије, осим закона за које Скупштина једне од чланица одлучи да се више не примењује, примењују се као закони чланица држава док чланице државе не усвоје нове прописе.

primedbi. Savetodavni komitet želi da naglasi da ovu izjavu ne treba tumačiti kao signal da je preduzeto dovoljno odgovarajućih mera i da se napori u ovom smeru smeju umanjiti ili čak zaustviti. Naime, Savetodavni komitet smatra da priroda obaveza Okvirne konvencije zahteva uporne i neprekidne napore od strane vlasti da poštuju principe i ostvare ciljeve Okvirne konvencije. Štaviše, imajući u vidu nedavno stupanje na snagu Okvirne konvencije, određeno stanje stvari se može smatrati prihvatljivim u ovoj fazi ali da ono takvo ne mora i da ostane u budućim fazama nadgledanja. I konačno, kako vreme prolazi, za neka pitanja koja u sadašnjoj fazi izgledaju kao da su od manjeg značaja, može se ispostaviti da su bila potcenjena.

III. KONKRETNI KOMENTARI U VEZI SA ČLANOVIMA 1 - 19

Član 1

17. Savetodavni komitet konstatuje da su Srbija i Crna Gora usvojile široki spektar relevantnih međunarodnih instrumenata. Na osnovu podataka kojima raspolaže, Savetodavni komitet smatra da sprovođenje ovog člana ne izaziva bilo kakve dalje primedbe.

Član 2

18. Na osnovu raspoloživih podataka, Savetodavni komitet smatra da sprovođenje ovog člana ne izaziva bilo kakve određene primedbe.

Član 3

19. Savetodavni komitet podvlači da u odsustvu definicije u samoj Okvirnoj konvenciji, strane potpisnice moraju ispitati individualni opseg

primene Okvirne konvencije u okviru njihove zemlje. Stoga se smatra da je stav vlasti Srbije i Crne Gore rezultat ovog ispitivanja.

20. Savetodavni komitet konstatuje da sa jedne strane, strane potpisnice imaju polje slobodne procene u ovom pogledu kako bi se uzele u obzir specifične okolnosti koje preovlađuju u ovoj zemlji, a sa druge strane Savetodavni komitet konstatuje da se to mora vršiti u skladu sa opštim principima međunarodnog prava i fundamentalnim principima iznetim u Članu 3. Posebno se naglašava da sprovođenje Okvirne konvencije ne sme biti izvor proizvoljnih ili nepravednih razlika.

21. Savetodavni komitet zbog ovoga smatra da je deo njegove dužnosti da ispita individualni delokrug koji se primnjuje u sprovođenju Okvirne konvencije kako bi se utvrdilo da nije načinjena bilo kakva proizvoljna ili nepravedna razlika. Štaviše, smatra da mora verifikovati ispravnu primenu fundamentalnih principa navedenih u Članu 3.

22. Savetodavni komitet konstatuje da Član 2 saveznog Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina sadrži sledeću definiciju pojma nacionalna manjina:

"Shodno odredbama ovog Zakona, nacionalna manjina jeste grupa građana Savezne Republike Jugoslavije dovoljno zastupljena, iako u manjinskom položaju na teritoriji Savezne Republike Jugoslavije, koji pripada grupi stanovnika koji imaju dugotrajnu i čvrstu vezu sa teritorijom i koji poseduju određene karakteristike, kao što su jezik, kultura, nacionalna ili etnička pripadnost, poreklo ili religija, po kojima se razlikuje od većine stanovništva, i čiji članovi bi trebalo da pokazuju brigu za očuvanje svog zajedničkog identiteta, uključujući kulturu, tradiciju, jezik ili religiju.

Shodno odredbama ovog Zakona, sve grupe građana koje sebe smatraju ili definišu kao narod, nacionalnu i etničku zajednicu, nacionalnu i etničku grupu, naciju ili nacionalnost, a koje ispunjavaju uslove navedene u stavu 1 ovog Člana, smatraju se nacionalnim manjinama za potrebe ovog Zakona.

23. Savetodavni komitet smatra pozitivnim činjenicu da ova definicija pokriva veliki broj grupa koje žive u Srbiji i Crnoj Gori,

uključujući i one koje su brojčano male³. Međutim, Savetodavni komitet konstatuje da ograničavanje termina nacionalna manjina samo na državljane, može imati negativne posledice na primer na zaštitu onih Roma ili drugih lica čije pitanje državljanstva, usled raspada Jugoslavije i sukoba na Kosovu, nije regulisano, između ostaloga i ona raseljena lica sa Kosova koja su, u nedostatku ličnih dokumenata, imala teškoće da dobiju potvrdu o državljanstvu (videti komentare koji se na ovo odnose u Članu 4 dole ispod).

24. Savetodavni komitet smatra da u sklopu Okvirne konvencije i zakonodavstva koje se odnosi na njeno sprovođenje, ostaje prostora da i druge grupe budu njima obuhvaćene. Savetodavni komitet smatra da bi bilo moguće razmotriti uključivanje lica koja pripadaju ovim grupama, između ostalog i lica koja nemaju državljanstvo, u primenu Okvirne konvencije po sistemu član po član, i Savetodavni komitet smatra da bi vlasti trebalo da razmotre ovo pitanje konsultujući se sa onima kojih se to tiče. Takođe, poziva vlasti Crne Gore da osiguraju da individualni opseg primene predstojećeg zakona o zaštiti nacionalnih manjina ne sadrži ograničenja po pitanju državljanstva ili bilo kakvo drugo ograničenje.

25. Savetodavni komitet dalje smatra da fleksibilni pristup Članu 47 Ustavne povelje o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama i Članu 2, stav 2 saveznog Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina o korišćenju terminologije, jeste u skladu sa principima Okvirne konvencije. Savetodavni komitet konstatuje da je pitanje terminologije trenutno od glavnog značaja u Crnoj Gori u pogledu pripreme nacрта novog zakona o zaštiti nacionalnih manjina i podstiče vlasti da traže takva rešenja koja će odražavati želje manjina na koje se odnose kao i međunarodne standarde.

26. Savetodavni komitet konstatuje da je u Srbiji i Crnoj Gori bilo rasprava vezanih za međusobni odnos između rumunske i vlaške samobitnosti kao i između hrvatske i bunjevačke samobitnosti kao i između

³ Према Саопштењу Статистичког завода Републике Србије, издатог у децембру 2002. године а који се тиче националних или етничких група, резултати пописа у Србији из 2002. године (којим Косово није обухваћено) гласе: Срби 6,212,838 (82.86% од укупног броја), Црногорци 69,049 (0.92%), Југословени 80,721 (1.08%), Албанци 61,647 (0.82%), Бошњаци 136,087 (1.82%), Бугари 20,497 (0.27%), Буњевци 20,012 (0.27%), Власи 40,054 (0.53%), Горанци 4,581 (0.06%), Мађари 293,299 (3.91%), Македонци 25,847 (0.35%), Муслимани 19,503 (0.26%), Немци 3,901 (0.05%), Роми 108,193 (1.44%), Румуни 34,576 (0.46%), Руси 2,588 (0.03%), Русини 15,905 (0.21%), Словаци 59,021 (0.79%), Словенци 5,104 (0.07%), Украинци 5,354 (0.07%), Хрвати 70,602 (0.94%), Чеси 2,211 (0.03%), остали 11,711 (0.16%); они који се нису изјаснили 107,732 (1.44%), регионална припадност 11,485 (0.15%), непознато 75,483 (1.01%). Резултати пописа у Црној Гори из 2003. године још увек нису доступни.

bošnjačke i muslimanske samobitnosti. Savetodavni komitet podvlači da ovom pitanju treba prići sa punim poštovanjem principa sadržanim u Članu 3 Okvirne konvencije, i da ne bi trebalo da bude pokušaja da se određena samobitnost nametne bilo kojem licu kojeg se ovo pitanje tiče. U tom smislu, Savetodavni komitet pozdravlja činjenicu da popis stanovništva u Srbiji iz 2002. godine priznaje pomenute samobitnosti na ravnopravnim osnovama. Slično tome, Savetodavni komitet poziva vlasti da punu pažnju obrate na ove principe kada su u pitanju Aškali, Egipćani i Romi. Vlasti bi trebalo da izbegavaju da ih nepravedno tretiraju kao nevidljivu manjinu, imajući u vidu da, bez obzira na izvesne sličnosti, lica koja pripadaju pomenutim manjinama smatraju sebe posebnom manjinom, sa određenim razlikama u različitim elementima svojih respektivnih samobitnosti.

27. Savetodavni komitet konstatuje da se u Srbiji i Crnoj Gori podaci o etnicitetu skupljaju u različitim kontekstima, počevši od obrazovanja do zapošljavanja. Iako se slaže sa stavom da je potrebno pribaviti kvalitetne podatke u ovim oblastima, Savetodavni komitet naglašava da prikupljanje podataka o pripadnosti određenoj etničkoj manjini mora biti zakonski zaštićeno na odgovarajući način. Važno je takođe zaštititi pravo da lice ne bude tretirano kao lice koje pripada nekoj etničkoj manjini i da lica o kojima je ovde reč budu obaveštena da je pružanje podataka o etničkoj pripadnosti dobrovoljno. Savetodavni komitet pozdravlja činjenicu da se vlasti Srbije i Crne Gore slažu sa ovim principima i da se oni odražavaju i u Članu 48 Povelje državne zajednice o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama kao i u Ustavima dveju država članica i da Član 18 saveznog Zakona o zaštiti ličnih podataka predviđa da se lični podaci o rasnom poreklu, nacionalnoj pripadnosti ili verskim ili drugim uverenjima mogu prikupljati, obrađivati i koristiti samo uz pismenu saglasnost ispitanika.

28. Savetodavni komitet je međutim zabrinut zbog izveštaja prema kojima su nastavnici u Crnoj Gori od nekih đaka tražili da se pred celim razredom izjasne o svojoj etničkoj pripadnosti. Budući da takva praksa nije u skladu sa Članom 3 Okvirne konvencije, Savetodavni komitet poziva nadležne organe vlasti da ispituju ove izveštaje sa ciljem da se gore pomenuti principi koji se odnose na prikupljanje podataka, dosledno sprovedu u obrazovanju i ostalim oblastima.

29. Savetodavni komitet smatra da je popisom stanovništva koji je u aprilu 2002. godine sproveden u Srbiji, načinjen značajan pomak u

sprovedenju Člana 3 Okvirne konvencije, uprkos određenim kritikama upućenim od strane nekih lica pripadnika etničkih manjina (videti dalje komentare pod Članom 4 dole ispod). Na primer, značajno je to da odgovor na pitanje "nacionalnost" (etnička pripadnost) nije bio obavezan i za razliku od prethodnog popisa, pripadnici Bošnjačke manjine su mogli da se slobodno izjasne, dok je i kategorija "Musliman" zadržana kao jedna od mogućnosti (videti fusnotu 3 gore iznad).

30. Savetodavni komitet je obavešten da je prilikom popisa stanovništva u novembru 2003. godine kao i prilikom obrade podataka koji se odnose na "nacionalnost" (etničku pripadnost), jezik i religiju a na koje nije bilo obavezno odgovoriti, Republički statistički zavod Crne Gore veliki značaj dao principima sadržanim u Članu 3. Savetodavni komitet smatra da jedno od mogućih izazova predstavlja i dvostruki odgovori na pitanje etničke pripadnosti (na primer, "Crnogorac albanskog porekla"). Savetodavni komitet shvata da će u takvim slučajevima popisivač zabeležiti samo prvi deo odgovora. Savetodavni komitet smatra da je nužno da se lica o kojima je ovde reč budu obaveštena o ovoj praksi od strane popisivača, a u cilju da takva praksa bude u skladu sa principima Člana 3, i Savetodavni komitet podstiče vlasti da ispitaju da li je takva praksa imala uticaj na napore da se pribave precizni podaci o broju nacionalnih manjina.

Član 4

31. Savetodavni komitet sa zadovoljstvom konstatuje da postoje opšte garancije protiv diskriminacije, između ostalog i u Ustavnoj povelji o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama, u saveznom Zakonu o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, u krivičnom zakonodavstvu kao i u zakonodavstvu u oblasti građanskog prava. Savetodavni komitet međutim konstatuje da te odredbe valja i dalje razvijati. Stoga pozdravlja činjenicu da je u Srbiji i Crnoj Gori oformljena radna grupa za stvaranje nacrta zakona protiv diskriminacije kojim će se pitanja diskriminacije potpuno rešiti. Savetodavni komitet očekuje da će rad na ovome imati za rezultat sveobuhvatno zakonodavstvo protiv diskriminacije koje pojedinca štiti od diskriminacije od strane državnih organa i privatnih lica.

32. Savetodavni komitet smatra da bi u tekućem procesu ustavnih reformi trebalo pažljivo razmotriti garancije protiv diskriminacije. Savetodavni komitet konstatuje da su relevantne garancije u Ustavu Srbije i

u Ustavu Crne Gore uglavnom ograničene samo na "državljanke". Savetodavni komitet s jedne strane priznaje da postoje opravdani razlozi da se državljani i oni koji to nisu tretiraju različito, ali i podstiče vlasti da prošire opseg ustavnih garancija protiv diskriminacije na sve građane, kao što je predviđeno Ustavnom poveljom o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama. Isto tako, Savetodavni komitet smatra nužnim da se svaki neosnovani kriterijum državljanstva otkloni iz ostalih zakonskih mera koje se odnose na ovo pitanje, imajući u vidu na primer da Član 134 saveznog Krivičnog zakona štiti samo "državljanke" od nasilja izazvanog etničkim poreklom ili rasom. Ovo je naročito važno imajući u vidu da je posle raspada Jugoslavije, postojao niz poteškoća u smislu dokazivanja državljanstva u Srbiji i Crnoj Gori.

33. Savetodavni komitet naglašava značaj postojanja odgovarajućih zakonskih mera u cilju zaštite lica koja pripadaju nacionalnim manjinama od diskriminacije, ali isto tako je zabrinut zbog problema vezanim za sprovođenje takvih zakonskih mera u praksi. Iako se situacija u ovom pogledu značajno popravila posle pada Miloševićevog režima, ipak problem *de facto* diskriminacije lica koja pripadaju nacionalnim manjinama i dalje ostaje. Takvi problemi se javljaju naročito u odnosu na Rome, između ostalog i one koji su raseljeni sa Kosova ili koji su vraćeni iz inostranstva.

34. Savetodavni komitet pozdravlja činjenicu da vlasti priznaju da problem etničke diskriminacije postoji u Srbiji i Crnoj Gori, naročito u pogledu Roma i da se preduzimaju određene mere da se ovaj problem reši. Pa ipak, Savetodavni komitet je zabrinut jer se razvoj situacije na ovom polju ne prati na odgovarajući način. Državni izveštaj navodi pojedinačne sudske slučajeve koji se tiču diskriminacije Roma naročito u njihovom pristupu javnim službama, ali Savetodavni komitet žali što, prema tvrdnji vlasti Srbije i Crne Gore, nema detaljnih statističkih podataka o sprovođenju odredbi građanskog ili krivičnog zakona o etničkoj diskriminaciji. Savetodavni komitet podstiče vlasti da poboljšaju praćenje na ovom polju, budući da bi to doprinelo stvaranju, sprovođenju i proceni mera protiv diskriminacije.

35. U vezi sa tim, Savetodavni komitet podstiče vlasti da razmotre uspostavljanje posebnih struktura za borbu protiv etničke diskriminacije. Uz to, Savetodavni komitet smatra da ova pitanja treba uvrstiti kao glavni elemenat u budućim aktivnostima Kancelarije Ombudsmana. Savetodavni

komitet zato pozdravlja činjenicu da će Ombudsman za Crnu Goru, koji bi trebalo da deluje u skladu sa zakonom koji je usvojen u julu 2003. godine, kao i Ombudsman za Vojvodinu, koji je osnovan u skladu sa odlukom koju je donela Skupština Autonomne pokrajine u decembru 2002. godine, imati Zamenika posebno namenjenog zaštiti nacionalnih manjina, i Savetodavni komitet traži odgovarajuću pomoć i zagarantovanu nezavisnost ovih institucija. Uz to, Savetodavni komitet podržava napore da se u Srbiji brzo usvoji zakon o instituciji Ombudsmana i da pomenuta institucija počne da deluje.

36. Značaj takvih ne-sudskih mehanizama još više ističu nedostaci koji i dalje postoje u smislu delotvornosti i nezavisnosti sudstva u Srbiji i Crnoj Gori kao i u funkcionisanju tužilaštva. Ovi nedostaci – od kojih su mnogi preostali iz prethodnog režima- su razlog nedostatka poverenja javnosti prema pomenutim institucijama i to ima negativan uticaj na sprovođenje odredbi protiv diskriminacije i drugih principa Okvirne konvencije a njih treba rešavati kao prioritarna pitanja.

37. Savetodavni komitet dalje konstatuje da Sud Srbije i Crne Gore, predviđen Ustavnom Poveljom državne zajednice Srbije i Crne Gore, još uvek nije funkcionisao u toku usvajanja aktuelnog Mišljenja. Budući da elementi koji su važni za dalje sprovođenje Okvirne konvencije i za sprovođenje ustavnih garancija u ovoj sferi, spadaju u jurisdikciju suda, Savetodavni komitet smatra nužnim da Sud započne sa svojim aktivnostima što je pre moguće.

38. Savetodavni komitet smatra da jedna od ključnih elemenata za postizanje potpune i efektivne jednakosti za lica koja pripadaju nacionalnim manjinama jeste pokretanje dodatnih pozitivnih mera na polju zapošljavanja i Savetodavni komitet podržava napore da se pronađu načini finansiranja takvih mera. Situacija u kojoj se nalaze lica koja pripadaju albanskoj, bošnjačkoj, hrvatskoj i muslimanskoj manjini zaslužuje naročitu pažnju, imajući u vidu nekadašnje mere diskriminacije usmerene ka smanjivanju njihovog prisustva u raznim oblastima zapošljavanja, između ostalog u sudstvu i u ostalim oblastima (videti i komentare koji se na to odnose pod Članom 15 dole ispod). U tom smislu Savetodavni komitet pozdravlja pozitivne mere u cilju poboljšanja potpune i efektivne jednakosti u domenu ekonomskog života koje su pokrenute u opštinama Bujanovac, Preševo i Medveđa u južnoj Srbiji, u kojima postoji značajan broj stanovnika Albanaca i Roma, Savetodavni komitet podstiče vlasti da i dalje teže ka

takvim merama i da u ostalim relevantnim regionima sprovode ovu praksu (videti takođe relevantne komentare pod Članom 15 dole ispod).

39. Kao što pomenute vlasti i same priznaju, one nisu uspele da obezbede punu i efektivnu jednakost između većinskog stanovništva i Roma. Naglašava se da je situacija u kojoj se nalaze Romi i dalje izuzetno teška na poljima kao što su smeštaj, obrazovanje i zapošljavanje⁴. Savetodavni komitet je naročito zabrinut izveštajima o alarmantnoj situaciji u divljim romskim naseljima, u kojima se hiljade Roma, između ostalog i interno raseljeni Romi sa Kosova i Romi vraćeni iz inostranstva, suočavaju sa izuzetno ozbiljnim teškoćama⁵, jer žive u neuslovnom smeštaju bez osnovnih sanitarnih instalacija, grejanja, vode ili struje. Savetodavni komitet sa zabrinutošću konstatuje da su uslovi u određenim naseljima toliko neuslovni da predstavljaju rizik po zdravlje za njene stanovnike, kao primer se navodi i to da su istraživači epidemiološku situaciju u romskom naselju Palilula opisali kao katastrofalnu⁶. Savetodavni komitet smatra da situacija onakva kako je opisana u ovim izveštajima ne odgovara principima navedenim u Članu 4 Okvirne konvencije i da ovi problemi zaslužuju hitnu pažnju i ciljane mere od strane i domaćih vlasti kao i od strane međunarodnih donatorskih agencija. U vezi sa tim, Savetodavni komitet naglašava da su naročito romske žene izložene zdravstvenim rizicima i njihov položaj zahteva naročitu pažnju– budući da su mnoge od njih slabo obavestene na primer o reproduktivnom zdravlju i veliki broj njih kroz iznesu trudnoću bez bilo kakvog medicinskog nadzora.

40. Štaviše, Romi koji žive u naseljima koja nisu legalizovana, izloženi su prinudnom iseljenju a da im se pri tom ne nudi alternativni smeštaj, kao što je to bio nedavno slučaj i u Srbiji i u Crnoj Gori. Zato je od ključnog značaja da vlasti kao prioritarno pitanje reše legalizaciju ovih naselja, između ostalog i korišćenje novih mogućnosti za legalizaciju koje pruža Zakon o izradi projekata i gradnji Republike Srbije koji je usvojen u martu 2003. godine, i da ne dozvole da se izvrši ni jedno prinudno iseljenje kojim bi se kršila ljudska prava.

⁴ Видети на пример Меморандум о заштити права Рома у Србији и Црној Гори, април 2003. године, који је припремио Европски центар за права Рома у сарадњи са канцеларијом Високог Комесара за људска права Уједињених нација, Одељење за људска права у Србији и Црној Гори.

⁵ Видети Мисију о утврђивању стања у Србији и Црној Гори Савета Европе, Роми повратници у Србији и Црној Гори. Чија су они одговорност? Извештај је изашао 14. априла 2003. године.

⁶ Видети Здравље Рома: Процене и резултати МАС, надгледање обраде података, Институт за заштиту здравља, Београд, Др Предраг Кон, Оксфарм ВБ, Канцеларија у Београду 2003. године.

41. Problemi Roma pogoršava i činjenica da mnogi od njih ne poseduju lična dokumenta, što ih sprečava da ostvare prava na osnovne javne usluge i izaziva neke probleme u vezi sa utvrđivanjem njihovog državljanstva. Na Savetodavni komitet ohrabrujuće deluje činjenica da neke nevladine inicijative usmerene ka poboljšanju uslova da Romi dobiju lična dokumenta - kao ona koja je izvedena sa Romina u Nikšiću, gde su u prošlosti zabeleženi ozbiljni problemi na ovom polju - pokazuju da pozitivne mere mogu da daju izuzetne rezultate. Savetodavni komitet smatra da bi vlasti trebalo da podrže slične inicijative i na drugim lokacijama.

42. U ovom smislu, Savetodavni komitet smatra ohrabrujućim činjenicu da vlasti Srbije i Crne Gore sve više pažnje poklanjaju pitanjima koja se tiču Roma ali i da otvoreno priznaju da i dalje postoje ozbiljni problemi u ovoj oblasti. Ova sve veća rešenost ogleda se i u inicijativi da se sačini sveobuhvatna Strategija za Integraciju i osnaživanje Roma. Savetodavni komitet se slaže sa stavom izraženim u ambicioznom nacrtu Strategije, da su pitanja kao na primer smeštaj, ekonomsko osnaživanje, obrazovanje i uslovi života raseljenih Roma, od prioritnog značaja u procesu obezbeđivanja potpune i efektivne ravnopravnosti Roma. Savetodavni komitet žali međutim, što je zvanično prihvatanje nacrta Strategije odloženo, i Savetodavni komitet apeluje na vlasti da hitno privedu kraju njenu izradu i usvoje pomenutu Strategiju. Takođe je od ključnog značaja i to da se obezbedi uspostavljanje odgovarajućih struktura i da se dodele sredstva za sprovođenje Strategije, koja se mora primenjivati i nadgledati u skladu sa prethodno postavljenim ciljevima.

43. Savetodavni komitet dalje konstatuje da je veoma važno da takav strateški pristup problemima Roma usvoje i sprovode i vlasti u Crnoj Gori, gde je u poslednjih nekoliko godina, sa pristizanjem interno raseljenih Roma i Roma vraćenim iz inostranstva, pitanje zaštite Roma poprimilo veliki značaj. Savetodavni komitet smatra da nedostatak *de facto* primenljivih i detaljno razrađenih normi o zaštiti manjina - kao što je savezni Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina - ističe potrebu da se razvije jasniji zakonski i zakonodavni okvir za ostvarivanje pozitivnih mera u cilju pomaganja Romima u Crnoj Gori.

44. Savetodavni komitet konstatuje da postoji veliki raskorak između zvaničnih statističkih podataka Vlade i nezvaničnih procena stvarnog broja lica koja pripadaju određenim nacionalnim manjinama u Srbiji i Crnoj Gori, između ostalog i Roma. Savetodavni komitet je zabrnut

jer smatra da takav raskorak u brojkama može smanjiti sposobnost države da usmerava, sprovodi i nadgleda sprovođenje mera u cilju obezbeđivanja potpune i efektivne jednakosti lica koja pripadaju nacionalnim manjinama. Savetodavni komitet očekuje da će rezultati popisa stanovništva koji je u Srbiji sproveden 2002. godine, a u Crnoj Gori 2003. godine, biti od pomoći u ovom smislu. Savetodavni komitet konstatuje međutim da uprkos poboljšanjima u odnosu na prethodnu praksu, sami po sebi ovi popisi stanovništva ne zadovoljavaju neprestanu potrebu za novim podacima, naročito zbog toga što demografska slika Srbije i Crne Gore trenutno fluktuiru (videti relevantne komentare pod Članom 3 gore iznad i Članom 5 dole ispod). U vezi sa tim, Savetodavni komitet takođe konstatuje da, uprkos nesumnjivim poboljšanjima u odnosu na prethodnu praksu, određen broj lica koja pripadaju nacionalnim manjinama tvrde da je proces prikupljanja podataka popisa stanovništva u Srbiji 2002. godine, ostavilo mesta za improvizacije i da na primer, naponi nevladinih organizacija u cilju podizanja svesti među Romima o značaju popisa, nisu uvek dobili dužnu podršku.

45. Savetodavni komitet zato predlaže da, pod uslovom da se poštuju principi koji su predviđeni Preporukama Komiteta ministara (97) 18 o zaštiti podataka koji su prikupljeni i obrađeni u statističke svrhe, Vlada pokuša da odredi dalje načine i sredstva kako bi došla do pouzdanih statističkih podataka i konstatuje da Ministarstvo za nacionalne i etničke zajednice već preduzima neke korake u ovom pravcu što je iniciralo istraživanje sa svrhom da se stvori "baza podataka ili socijalna mapa" kako bi se utvrdio tačan broj Roma i njihovih naselja i kako bi se došlo do statističkih podataka o njihovom položaju na poljima kao što su obrazovanje, zdravstvena zaštita i zapošljavanje.

Član 5

46. Savetodavni komitet pozdravlja činjenicu da savezni Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, u Članu 12, predviđa pomoć države društvima koja su osnovana za zaštitu i unapređenje kultura nacionalnih manjina.

47. Do sada je takva pomoć uglavnom pružana samo *ad hoc* i postoje značajne razlike u stepenu rešenosti relevantnih organa vlasti u različitim delovima Srbije i Crne Gore, u pogledu sprovođenja takvih inicijativa. Na primer, čini se da u Vojvodini postoji čitav spektar inicijativa

koje su pokrenute uz podršku pokrajinskih i lokalnih vlasti, dok izveštaji iz drugih oblasti nisu tako ohrabrujući, kada je na primer u pitanju podrška kulturnoj inicijativi Vlaha koji žive u severoistočnoj Srbiji.

48. Uopšteno, Savetodavni komitet konstatuje da su lica koja pripadaju grupama koje su relativno skoro, posle raspada Jugoslavije, definisane kao nacionalne manjine, kao što su Hrvati i Makedonci, u novonastalim okolnostima imala teškoća u dobijanju i ostvarivanju prava na odgovarajuću pomoć za svoje kulturne institucije i inicijative. Savetodavni komitet smatra da na ove teškoće treba obratiti pažnju kao na pitanja od prioritetnog značaja i podstiče vlasti da obrate pažnju na inicijative lica koja pripadaju ovim nacionalnim manjinama u sprovođenju Člana 6 Okvirne konvencije. Kulturne inicijative Roma i drugih nacionalnih manjina koje nemaju mogućnosti da pomoć traže od "matične države", treba u ovom smislu pažljivo razmotriti.

49. Savetodavni komitet konstatuje da jedno potencijalno važno sredstvo za sprovođenje Člana 5 Okvirne konvencije, naime Fond za unapređenje socijalnog, ekonomskog, kulturnog i opšteg napretka nacionalnih manjina, predviđen Članom 20 saveznog Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, još uvek nije osnovan, i propisi koji određuju aktivnosti pomenutog fonda do trenutka kada je sastavljeno aktuelno mišljenje još uvek nisu usvojene. Savetodavni komitet ima u vidu finansijska ograničenja koja su to uslovila, ali ipak smatra da osnivanju pomenutog Fonda treba težiti kao pitanju od velikog značaja. Ovo nije značajno samo radi zaštite kulturnih i nacionalnih manjina već i radi kredibiliteta koji bi savezni Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina trebalo da ima kao i rešenosti vlasti da ga sprovedu.

50. U pogledu raspodele pomoći kulturnim inicijativama nacionalnih manjina, Savetodavni komitet smatra da je učešće predstavnika nacionalnih manjina u procesu donošenja odluka veoma važno da bi se obezbedilo da se pomoć pruža na najbolji mogući način. Ovaj pristup bi takođe trebalo da se ogleda i u gore pomenutim propisima koji se tiču Fonda, uključujući i pitanje članstva u Fondu, koji može uključivati i značajan broj lica koja pripadaju nacionalnim manjinama i da ima ključnu ulogu za Savet nacionalnih manjina (videti takođe relevantne komentare pod Članom 15 dole ispod).

51. Savetodavni komitet konstatuje da su u Crnoj Gori pokrenute izvesne ohrabrujuće inicijative u cilju stvaranja mehanizama za pružanje pomoći kulturi nacionalnih manjina, ali se te inicijative nisu razvile u skladu sa očekivanjima lica koja pripadaju nacionalnim manjinama. Uloga Republičkog Saveta za zaštitu prava članova nacionalnih i etničkih grupa, uglavnom se smatra marginalom (videti relevantne komentare pod Članom 15 dole ispod), i odluka, koju je usvojila Vlada Republike Crne Gore u junu 2001. godine, da osnuje centar za očuvanje i poboljšanje kultura nacionalnih i manjinskih grupa u Crnoj gori, nije dala konkretne rezultate. Savetodavni komitet stoga smatra da poboljšani mehanizmi za pomoć kulturama treba da se uvedu u Crnoj Gori, možda i kroz predviđeni zakon o zaštiti nacionalnih manjina.

52. Savetodavni komitet konstatuje da uzimajući u obzir rezultate popisa stanovništva prilikom osmišljavanja mera u cilju sprovođenja Člana 5 Okvirne konvencije, vlasti bi u obzir trebalo da uzmu otpor nekih lica, koja možda vodi poreklo od progona u prošlosti ili nekih drugih faktora, da se izjasne kao pripadnici nacionalne manjine. Zato je broj određenih nacionalnih manjina koji se navodi u rezultatima popisa stanovništva, često niži nego od stvarnog broja.

Član 6

53. Savetodavni komitet konstatuje sa zadovoljstvom da Član 56 Ustavne povelje o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama, ističe značaj unapređivanja tolerancije u obrazovanju i drugim kontekstima i da su vlasti u brojnim prilikama naglašavale potrebu za tolerancijom i za međukulturnim dijalogom. Takve poruke su u Srbiji i Crnoj Gori od velikog značaja, jer su tu međuetnički odnosi još uvek prilično opterećeni zbog agresivnih mera politike prethodnog režima i zbog posledica nastalih usled sukoba (videti takođe Opšte komentare gore iznad). Od velikog je značaja da se ovaj pristup ogleda u izjavama i delima vlasti, uključujući i one koje funkcionišu na lokalnom nivou. Uz vlasti, nužno je da i ostali relevantni učesnici, kao što su verske institucije koje deluju u Srbiji i Crnoj Gori, zauzmu konstruktivan stav u cilju učvršćivanja duha tolerancije i međukulturnog dijaloga.

54. Mada je nasilje prema licima koja pripadaju nacionalnim manjinama u značajnom padu poslednjih godina i sadašnji političke vođe ga ne podstiču, određeni uznemiravajući slučajevi netrpeljivosti i dalje se

javlja ju. Takvi izrazi netrpeljivosti su u brojnim slučajevima bili usmereni na Rome ali i na Hrvate i lica koja pripadaju drugim nacionalnim manjinama. Savetodavni komitet je duboko zabrinut zbog napetosti koja i dalje postoji u nekim delovima Srbije i Crne Gore, u kojima su se nedavno odigravali sukobi, tačnije u južnoj Srbiji, gde su uprkos širokom spektru pohvalnih napora od strane vlasti i vidljivog napretka, nedavno prijavljeni incidenti nasilja. Takođe, Savetodavni komitet sa zabrinutošću konstatuje da su se nedavno u Sandžaku pojavila određena napetost između Srba i Bošnjaka, a koju su vlasti s pravom osudile.

55. U tom smislu Savetodavni komitet smatra izuzetno značajnim inicijative usmerene na unapređivanje duha tolerancije i međukulturnog dijaloga, kao što je medijska kampanja "Tolerancija" koja je pokrenuta 2001. godine. Postoji potreba da se dalje razvijaju i proširuju takve inicijative, i na regionalnom i na lokalnom nivou, sa ciljem da se poveća osećaj i poštovanje javnosti za raznolikost koja postoji u Srbiji i Crnoj Gori.

56. Savetodavni komitet konstatuje da problemi u sprovođenju Člana 6, ne obuhvataju samo odnose između nacionalne manjine i većine već da povremeno dolazi i do napetosti između različitih grupa nacionalnih manjina. Naročito su se raseljeni Romi sa Kosova susretali sa netrpeljivošću lica koja pripadaju drugim nacionalnim manjinama koje žive u regionima u koje su se raseljeni Romi doselili. Savetodavni komitet veruje da postoji jasna potreba da se pokrenu inicijative koje bi se, umesto da se koncentrišu samo na jednu nacionalnu manjinu, orijentisale na uključivanje i unapređenje međukulturnog dijaloga između različitih manjina kao i sa većinskim stanovništvom.

57. Jedan takav forum koji bi se mogao iskoristiti za unapređenje međusobne razmene i inicijative, jeste "Savezni" Savet nacionalnih manjina, predviđen Članom 18 saveznog Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, uključujući i predstavnike raznih saveta nacionalnih manjina. Savetodavni komitet stoga postiže vlasti da uspostave pomenuto telo što pre. Takođe i saveti za međuetničke odnose na lokalnom nivou, predviđeni Članom 63 Zakona o Lokalnoj samoupravi Republike Srbije, mogu se razviti u sredstvo za unapređenje principa sadržanih u Članu 6 Okvirne konvencije, ali to će u velikoj meri zavisiti od sastava i metoda rada saveta, o kojima će se odlučivati na opštinskom nivou.

58. Savetodavni komitet naglašava da stav policije i ostalih organa za čuvanje reda u odnosu na pitanja vezana za nacionalne manjine, zaslužuje posebnu pažnju. Savetodavni komitet je zabrinut zbog izveštaja koji ukazuju da neki službenici iz redova organa za čuvanje reda imaju predrasude prema licima koja pripadaju nacionalnim manjinama, između ostalog i prema Romima, kao i o rasprostranjenom nepoverenju koje usled takvog stava pripadnici nacionalnih manjina imaju prema ovim organima vlasti. Postoji očigledna potreba da se poveća svest o ovim pitanjima u redovima organa za čuvanje reda i da se obezbedi rešavanje problema diskriminacije i ostalih problema sa kojima se sreću pripadnici nacionalnih manjina. U tom smislu Savetodavni komitet pozdravlja podatke koje je dobio od Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije da nova uputstva koja se odnose na policijsku etiku, ističu principe koji su usmereni protiv diskriminacije i ka zaštiti nacionalnih manjina. Štaviše, od izuzetnog značaja je da se obezbedi odgovarajuća obuka policajaca kao i mehanizmi koji bi služili za nadgledanje rada organa za čuvanje reda, imajući u vidu, da je bilo optužbi na račun pripadnika organa za čuvanje reda o zloupotrebi Roma koju su počinili pripadnici izvršnih organa vlasti⁷.

59. Savetodavni komitet konstatuje sa zadovoljstvom da se uvođenje multietničke policije na jugu Srbije, uprkos nizu izazova, smatra važnom inicijativom u pogledu međuetničkih odnosa u tom kraju, i Savetodavni komitet podstiče vlasti da razmotre slične mere u ostalim relevantnim regionima u Srbiji i Crnoj Gori (videti takođe relevantne komentare pod Članom 15 dole ispod).

60. Savetodavni komitet dalje smatra da bi se stvorila atmosfera uzajamnog poštovanja i saradnje, nužno je da se sa praksom netrpeljivosti i nasilja prema licima koja pripadaju nacionalnim manjinama, uključujući i slučajeve ozbiljnih kršenja ljudskih prava od strane pripadnika organa za čuvanje reda, raskrsti i da se ti problemi bez daljeg nepotrebnog odugovlačenja na odgovarajući način rešavaju. Ovo se između ostalog odnosi i na prijavljeno nasilje policije i drugi incidenti u toku vladavine Miloševićevog režima, protiv lica koja pripadaju bošnjačkoj nacionalnoj manjini u Sandžaku. Takođe, Savetodavni komitet smatra da je u cilju sprovođenja Člana 6 Okvirne konvencije, nužno rešavanje pitanja ratnih zločina, i u domaćim sudovima i putem saradnje sa Međunarodnim Sudom

⁷ Видети на пример Нацрт Стратегије за интеграцију и оснаживање Рома, Документ о расправи, 13. децембра 2002. године, страна 94.

za bivšu Jugoslaviju, kao i pitanja koja se odnose na nestala lica i da odnos vlasti prema ovim pitanjima bude efektivniji.

61. Na području medija, izgleda postoje poboljšanja u oblasti izveštavanja koje se odnosi na nacionalne manjine i neke ohrabrujuće inicijative u cilju pružanja ujednačenog izveštavanja o manjinskim pitanjima, a koje su pokrenute u glavnim medijskim kućama. Uprkos ovim pozitivnim razvojem, neki štampani i elektronski mediji i dalje izveštavaju na takav način koji učvršćuje negativne stereotipe o određenim nacionalnim manjinama, a u nekim slučajevima to ide i do raspaljivanja rasne mržnje. Savetodavni komitet konstatuje da je do sada bilo samo nekoliko presuda na osnovu odredaba krivičnog zakona o raspaljivanju nacionalne, rasne i verske mržnje i smatra da bi vlasti trebalo da obrate pažnju na sprovođenje ovih odredaba. Savetodavni komitet dalje veruje da je praćenje izveštavanja o pitanjima vezanim za nacionalne manjine koje vrše lokalne nevladine organizacije, od velikog značaja za sprečavanje takvih tendencija.

62. Uloga zvaničnog Radiodifuznog saveta takođe je od velikog značaja za obezbeđivanje ujednačenog izveštavanja o manjinskim pitanjima, i zato Savetodavni komitet žali zbog neprestanog odlaganja u pokretanju rada pomenutog tela u Srbiji. U isto vreme, pozdravlja činjenicu da koalicija nevladinih organizacija koja se bavi zaštitom nacionalnih manjina, ima svog predstavnika u Savetu radija i televizije Crne Gore kao javnog servisa u skladu sa lokalnim propisima pomenutog tela.

63. Savetodavni komitet je duboko zabrinut u pogledu fenomena trgovine ljudima i njegovim negativnim uticajem na zaštitu lica koja pripadaju nacionalnim manjinama. I mada je u ovom domenu teško doći do pouzdanih podataka, vlasti Srbije i Crne Gore konstatuju da su žene Romkinje često žrtve trgovine ljudima, a drugi izvori govore da se romskom decom trguje u Srbiji i Crnoj Gori. Savetodavni komitet smatra nužnim da se preduzmu odlučne mere u cilju sprečavanja, ispitivanja i krivičnog gonjenja takvih slučajeva, između ostalog i na osnovu nedavno uvedenih odredbi krivičnog zakona koje se odnose na trgovinu ljudima, i da se pokrenu inicijative da se među ženama Romkinjama i ostalim žrtvama poboljša svest o ovim pitanjima, kao i da se zaštite žrtve.

64. Savetodavni komitet izražava zabrinutost zbog vandalizma kojem su izloženi jevrejski verski objekti kao i zbog drugih manifestacija antisemitizma koji su se dogodila u Srbiji i Crnoj Gori. Savetodavni komitet

цени činjenicu da su vlasti jasno osudile ovakve slućajeve i poziva ih da naroćitu pažnju obrate na sprećavanje, ispitivanje i krivićno gonjenje takvih slućajeva.

65. Savetodavni komitet smatra da odredbe sadržane u Ustavnoj povelji o ljudskim i manjinskim pravima i graćanskim slobodama prućaju dobru osnovu za sprovoćenje prava sadržanih u Članu 7. Istovremeno, Savetodavni komitet podseća na znaćaj da se osigura da nepotrebni kriterijum državljanstva ili bilo kakva druga vrsta ogranićenja budu otklonjena iz ostalih ustavnih i drugih garancija država članica državne zajednice (takode videti relevantne komentare pod Članom 4 gore iznad).

Ćlan 8

66. Savetodavni komitet priznaje da su u Srbiji i Crnoj Gori verske slobode uglavnom zagantovane. Mećutim, Savetodavni komitet je primio izveštaje o odrećenim razlikama koje postoje u odnosu prema različitim veroispovestima, u vojsci i drugim kontekstima. Savetodavni komitet takode konstatuje da je uvoćenje veronauke u škole postavilo i nove izazove, između ostalog i u odnosu na lica koja pripadaju manjim verskim zajednicama nacionalnih manjina, kao što je Rumunska Pravoslavna Crkva.

67. Mada Okvirna konvencija ne isključuje sve razlike u odnosu prema verskim entitetima, Savetodavni komitet smatra da se, tamo gde takve razlike postoje, naroćita pažnja mora obratiti na poloćaj lica koja pripadaju nacionalnim manjinama, sa ciljem da im se garantuju njihova prava u skladu sa sadašnjim Članom kao i sa njihovim pravom na jednakost, pred zakonom i na ravnopravnu zaštitu zakona, kao što je zagantovano Članom 4 Okvirne konvencije. Savetodavni komitet poziva vlasti da posebnu pažnju obrate na ove principe u kontekstu stvaranja nacrta novog zakona o verskim slobodama u Srbiji.

Ćlan 9

68. Savetodavni komitet pozdravlja činjenicu da zakonodavstvo u Srbiji i Crnoj Gori, između ostalog Član 17 saveznog Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, i Član 78 Zakona o radiodifuziji Srbije, na nekoliko načina odražavaju principe sadržane u Članu 9 Okvirne konvencije i sadrće elemente koji podstiću i pasivan i aktivan pristup medijima od strane lica koja pripadaju nacionalnim manjinama (videti takode komentare

pod Članom 6 gore iznad koji se odnose na tela koja se bave pitanjima radiodifuzije).

69. Savetodavni komitet je međutim zabrinut izvesnim nejasnoćama u pogledu jezičkih zahteva sadržanih u gore pomenutom Zakonu o radiodifuziji. Sa jedne strane programi namenjeni nacionalnim manjinama su eksplicitno isključeni iz Člana 72, stav 1, Zakona koji sadrži uopštenu obavezu da se program emituje na srpskom jeziku ili prevod na srpski jezik, ali sa druge strane taj Zakon ne sadrži jasno izuzeće u pogledu obaveze da najmanje 50% vremena emitovanja mora biti na srpskom jeziku, a što je sadržano u Članu 73, stav 1. Savetodavni komitet smatra primenu ove jezičke kvote na one koji emituju program na manjinskim jezicima, veoma problematičnom, naročito kada je reč o lokalnim i regionalnim stanicama, imajući u vidu između ostalog, broj stanovnika na koji se to odnosi i činjenicu da oni obično žive kompaktno u određenim regionima. U tom smislu, Savetodavni komitet smatra da bi vlasti trebalo da izuzmu stanice koje emituju program na manjinskim jezicima iz kvote 50% iz pomenutog stava.

70. Kada je Crna Gora u pitanju, Član 3 Zakona o medijima Crne Gore iz 2002. godine sadrži izvesne garancije u pogledu upotrebe manjinskih jezika i Član 95 Zakona o radiodifuziji Crne Gore iz 2002. godine predviđa programe na jezicima manjina. Ovi propisi međutim imaju opšti karakter i Savetodavni komitet očekuje da detaljnije garancije budu uvedene u cilju sprovođenja Člana 9 Okvirne konvencije, možda u sklopu predstojećeg zakona o zaštiti nacionalnih manjina u Crnoj Gori.

71. U pogledu prakse štampanih medija, Savetodavni komitet konstatuje da se posle ozbiljnih problema tokom Miloševićeve vladavine, u Srbiji i Crnoj Gori u velikoj meri poštuje sloboda lica koja pripadaju nacionalnim manjinama da primaju i pružaju informacije i ideje na svom jeziku bez mešanja državnih organa. Veliki broj novina i drugih publikacija se objavljuju na jezicima nacionalnih manjina, naročito u Vojvodini, i to često uz finansijsku pomoć iz javnih fondova, iako finansijske teškoće i dalje predstavljaju glavnu prepreku daljem napretku u ovoj oblasti.

72. Sa tim u vezi Savetodavni komitet konstatuje da neki organi vlasti trenutno smanjuju broj publikacija na jezicima manjina i stvaraju alternativne oblike pomoći ovakvim publikacijama. Savetodavni komitet

smatra da je važno obezbediti maksimum u pogledu dostupnosti, kvaliteta i raznovrsnosti publikacija na manjinskim jezicima.

73. U pogledu elektronskih medija, Savetodavni komitet pozdravlja činjenicu da u praksi, izvesan broj radio i TV stanica, i privatnih i javnih, i na regionalnom i na lokalnom nivou, koriste manjinske jezike uprkos ograničenim sredstvima, slabom prenosnom kapacitetu i ostalim problemima. Savetodavni komitet pozdravlja činjenicu da su se vlasti prethodnih godina usredsredile na rešavanje određenih nedostataka u ovoj oblasti, uključujući i pomoć uvođenju radio emisija na albanskom jeziku u južnoj Srbiji.

74. Savetodavni komitet konstatuje da pažnju zavređuju određen broj dodatnih problema koji brinu nacionalne manjine u pogledu pristupačnosti medija. Ovo se između ostalog odnosi na lica koja pripadaju vlaškoj zajednici koja je kompaktno naseljena u severoistočnoj Srbiji i koja tvrdi da nemaju niti pasivan niti aktivan redovan pristup, ni pisanim ni elektronskim medijima. Što se tiče Roma, pokrenute su određene vredne medijske inicijative - uključujući privatnu romsku TV stanicu, ali ovo je u začetnoj fazi pa se traži dalji napredak u tom pogledu, između ostalog i na državnom nivou imajući u vidu da su Romi rasejana nacionalna manjina.

75. Savetodavni komitet konstatuje da su vlasti Crne Gore napravile značajne napore u cilju obezbeđivanja Albancima odgovarajući pristup javnim radio i TV stanicama. Međutim, u procesu razvitka službe javnih glasila, pažnju zavređuju i potrebe drugih nacionalnih manjina u Crnoj Gori, uzimajući u obzir na primer i predlog koji čeka odobrenje da se uvedu radio programi na romskom jeziku.

Član 10

76. Savetodavni komitet pozdravlja činjenicu da Članovi 10 i 11 saveznog Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina sadrže važne garancije koje odražavaju principe sadržane u Članu 10 Okvirne konvencije. Savetodavni komitet pozdravlja činjenicu da zakon sadrži i obavezu uvođenja "zvanične upotrebe" manjinskih jezika - što podrazumeva usmenu i pismenu upotrebu pomenutih jezika u kontaktu sa vlastima - u onim jedinicama lokalne samouprave gde je broj lica koja pripadaju nacionalnoj manjini dostigao 15%, i da jedinice lokalne samouprave mogu same da

odlučuju o uvođenju ove mere čak i sa manjim procentom manjinskog stanovništva. Važna dodatna garancija sadržana je u Članu 16 Zakona o zvaničnoj upotrebi jezika i pisma u Srbiji, koja detaljno objašnjava uslove pod kojim se jezik nacionalne manjine može koristiti, i u procedurama pred organima u onim krajevima gde taj manjinski jezik nije u zvaničnoj upotrebi.

77. U praksi postoje određeni pohvalni naponi da se obezbedi "zvanična upotreba" manjinskih jezika uključujući i njihovu upotrebu u kontaktu sa upravnim organima vlasti. Takva situacija je naročito razvijena, mada ne bez problema, u Vojvodini, gde su nedavno garancije proširene u pogledu hrvatskog jezika. Uz to, u proteklih nekoliko godina, takva zvanična upotreba je na primer uvedena i proširena, obično posle intenzivnih rasprava, u tri opštine u južnoj Srbiji za albanski jezik, a za bošnjački jezik u opštinama Novi Pazar, Sjenica i Tutin.

78. Imajući u vidu složenost trenutne pravne situacije i to da ima različitih stavova usvojenih u različitim krajevima, Savetodavni komitet smatra da bi vlasti trebalo da razmotre situaciju kako bi obezbedili da se gore pomenute pravne obaveze sprovode *de facto* i *de jure* u svim opštinama na koje se to odnosi. U vezi sa tim, važno je obezbediti da sva lica koja pripadaju nacionalnim manjinama mogu svoj jezik da koriste ne samo u kontaktu sa opštinskim vlastima već i u kontaktu sa svim administrativnim organima vlasti, između ostaloga i sa organima za čuvanje reda i ostalim telima država članica, koje su smeštene u oblastima na koje se to odnosi.

79. Savetodavni komitet je takođe obavešten da u nekim krajevima gde postoje zakonske garancije, lica na koja se ovo odnosi retko koriste mogućnost upotrebe svog manjinskog jezika u kontaktu sa administrativnim vlastima. Iako postoje mnogi potencijalni faktori koji su uzrok ovakvom stanju stvari, Savetodavni komitet smatra da postoji potreba za dodatnim merama da se podigne svest o njihovim pravima u ovoj oblasti među licima koja pripadaju bugarskoj, slovačkoj i ostalim nacionalnim manjinama.

80. U pogledu Crne Gore, Savetodavni komitet pozdravlja činjenicu da se prava lica koja pripadaju nacionalnim manjinama na upotrebu svoga jezika u kontaktu sa administrativnim vlastima ogledaju u Članu 72 Ustava i da se to donekle primenjuje u praksi u nekim krajevima kada su u pitanju lica koja pripadaju albanskoj manjini. Međutim, imajući u vidu da vlasti u Crnoj Gori ne primenjuju gore pomenuti savezni Zakon o

zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, postoji velika potreba da se obezbede dalje garancije i pravna jasnoća u pogledu sprovođenja ovog prava. Savetodavni komitet smatra da bi ovo trebalo da bude jedno od glavnih pitanja koje treba rešavati predstojećim zakonom o zaštiti nacionalnih manjina u Crnoj Gori.

Član 11

81. Savetodavni komitet pozdravlja činjenicu da Član 52 ustavne Povelje o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama i Član 10 saveznog Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina garantuje pravo licima koja pripadaju nacionalnim manjinama da koriste svoj jezik i pismo u privatnom i javnom životu. Savetodavni komitet je međutim zabrinut što se ovo pravo u potpunosti ne ogleda u jezičkom sklopu drugih zakonskih akata koji se na to odnose, naročito u Članu 20 Zakona o službenoj upotrebi jezika i pisma Srbije. Prema pomenutom Članu, ispisivanje naziva firme, institucije i ostalih pravnih lica može se napisati na srpskom i na manjinskom jeziku koji je u zvaničnoj upotrebi u mestu sedišta ili poslovne delatnosti tog lica. Savetodavni komitet smatra da je odredba i suviše ograničavajuća u tom smislu što se može protumačiti tako da se lica koja pripadaju nacionalnoj manjini sprečavaju da u javnosti izraze određene informacije privatne prirode na manjinskom jeziku koji nije u zvaničnoj upotrebi. Imajući u vidu da se izraz "privatne prirode" u Članu 11 Okvirne konvencije odnosi na sve što nije službeno, Savetodavni komitet smatra da Srbija treba da revidira pomenutu odredbu kako bi se uskladila sa Članom 11 Okvirne konvencije.

82. Savetodavni komitet smatra da Član 16 saveznog Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina predviđa da lica koja pripadaju nacionalnim manjinama imaju pravo da izaberu i koriste svoje nacionalne simbole ali da ovi simboli ne mogu biti identični sa simbolima druge države. Savetodavni komitet razume osetljivost ovog pitanja i konstatuje da Okvirna konvencija ne isključuje ograničenja na upotrebu simbola stranih država od strane nacionalnih manjina u zvaničnom kontekstu. U pogledu upotrebe simbola nacionalnih manjina u privatnom životu, Savetodavni komitet ceni napore vlasti da se ograničenja uvedu samo onda kada su nužna u cilju zaštite legitimnog opšteg interesa.

83. Savetodavni komitet konstatuje da postoje važne garancije u Članu 19 Zakona o zvaničnoj upotrebi jezika i pisma Srbije, i ima određenih

pohvalnih praksi, koje se odnose na postavljanje topografskih znakova namenjenih javnosti u onim jedinicama lokalne samouprave gde je manjinski jezik u upotrebi. Istovremeno, u praksi je potrebno učiniti dodatne napore, na primer u odnosu na obeležavanje imena ulica u delovima koje u značajnom broju respektivno naseljavaju Rumuni i Hrvati. Takođe je potrebno više budnosti i doslednosti da bi se obezbedilo da osim jedinica lokalne samouprave, i organi država članica postvljaju natpise na manjinskim jezicima u onim delovima u kojima tradicionalno živi značajan broj lica koja pripadaju određenoj nacionalnoj manjini, i to tamo gde postoji potreba za tim.

84. U odnosu na Crnu Goru, Savetodavni komitet smatra da postoji potreba da se opšte odredbe Ustava dopune daljim garancijama i zakonskom jasnoćom u pogledu sprovođenja Člana 11 Okvirne konvencije.

Član 12

85. Savetodavni komitet konstatuje da postoji niz nedostataka u sprovođenju principa iz Člana 12, stav 1, Okvirne konvencije u Srbiji i Crnoj Gori, ali da vlasti trenutno preduzimaju odlučne mere da reše ove probleme u skadu sa Članom 12 saveznog Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, Član 71, Ustava Crne Gore i ostale odredbe koje se na to odnose.

86. U vezi sa tim, Savetodavni komitet naročito ima u vidu trenutne napore da u saradnji sa Savetom nacionalnih manjina, poboljša udžbenike iz istorije i ostale udžbenike, koji su do sada sadržali samo ograničene informacije o nacionalnim manjinama i njihovim kulturama a u nekim slučajevima su i doprinosili negativnim stereotipima kada su u pitanju Albanci, Hrvati, Muslimani i lica koja pripadaju drugim nacionalnim manjinama.

87. Savetodavni komitet konstatuje da se štampanje i prodaja udžbenika sve više prebacuje iz javnog u privatni sektor. Savetodavni komitet podstiče vlasti da ovaj proces pomno prate i tamo gde je to potrebno, preduzmu pozitivne mere kako bi se obezbedilo da ovaj proces ne ugrozi mogućnost da se do udžbenika na manjinskim jezicima dođe bilo zbog nestašice ili previsoke cene.

88. Potrebno je učiniti dodatne napore kako bi se rešili razni nedostaci kojih i dalje ima u pogledu kvalifikovanih nastavnika (što su kao

problem naveli Albanci, Slovaci, Rumuni, Rusini i jedan broj drugih nacionalnih manjina).

89. Savetodavni komitet je duboko zabrinut zbog problema u pogledu dostupnosti obrazovanja romskoj deci u Srbiji i Crnoj Gori. Savetodavnom komitetu je naročito uznemiravajući podatak istraživanja koje navode vlasti, da u Srbiji romska deca čine između 50% i 80% đaka koji pohađaju takozvane "specijalne škole" koje su namenjene deci sa mentalnim invaliditetom. Romi se smeštaju u takve škole posle upisa u osnovnu školu gde su polagali verbalni test koji ne uzima u obzir posebne potrebe, socijalne i kulturne karakteristike i jezičke sposobnosti Roma. Savetodavni komitet naglašava da sadašnja situacija nije u skladu sa Članom 12, stav 3, Okvirne konvencije. Savetodavni komitet ipak pozdravlja činjenicu da vlasti otvoreno priznaju ozbiljne nedostatke navedene u prethodnom stavu i da Ministarstvo za obrazovanje Srbije namerava da u školskoj 2004. - 2005. godini, sačini novu praksu prilikom upisa koja bi između ostalog, bila prilagođena dečijem nivou znanja srpskog jezika. Savetodavni komitet podstiče vlasti u Srbiji da rade na rešavanju ovog problema kao na problemu od najvećeg značaja, kao i da uvedu dodatne mere kako bi se u redovne škole uključila ona romska deca koja su nepravedno smeštena u specijalne škole. Savetodavni komitet takođe podstiče vlasti u Crnoj Gori da razmotre situaciju u ovom domenu i da reše mnoge nedostatke koji postoje.

90. Poseban problem koji vlasti aktivno pokušavaju da reše jeste da su mere koje su u nekim opštinama preduzete u vezi sa romskom decom, dovele do stvaranja posebnih odeljenja za Rome. Savetodavni komitet smatra da posebna odeljenja namenjena samo jednoj nacionalnoj manjini kao takvoj (umesto, na primer izvođenja nastave na njihovom jeziku ili izučavanje njihovog jezika i kulture) predstavlja rizik da se takva deca stave u neravnopravan položaj i da se ugrozi sprovođenje Člana 12 i principa o međukulturnom dijalogu sadržanom u Članu 6 Okvirne konvencije. Savetodavni komitet smatra da je važno da vlasti nastave sa naporima u ovoj oblasti a uz konsultovanje sa licima kojih se ovo tiče, kako bi se romska deca osposobila i ohrabrila da ostanu u svojim redovnim odeljenjima, imajući u vidu i principe sadržane u Preporuci Komiteta ministara br. (2000) 4 o obrazovanju romske/ciganske dece u Evropi.

91. Savetodavni komitet konstatuje da se Romi sreću i sa drugim ozbiljnim problemima u smislu mogućnosti da se obrazuju, uprkos činjenici

da su vlasti pokrenule neke pohvalne inicijative kako bi se njihova situacija popravila, uključujući i deljenje besplatnih knjiga romskim đacima i uvođenje pozitivnih mera kako bi srednje i visoko obrazovanje Romima bilo dostupnije. Jedan od stalnih problema kod romske dece, naročito devojčica jeste nepohađanje i napuštanje osnovne škole. Savetodavni komitet smatra da nacrt Strategije za integraciju i osnaživanje Roma sadrži brojne inicijative koje, ako se pravilno sprovedu, mogu u velikoj meri poprviti situaciju. Savetodavni komitet naročito ima na umu zaključke nacрта Strategije, u kojima se navodi da bi obrazovni sistem trebalo da na bolji način odražava romsku kulturu i jezik, i da stereotipe koji se odnose na Rome treba otkloniti kao i to da bi vlasti trebalo da učine dodatne napore u nadziranju i pružanju pomoći, između ostaloga i romskim roditeljima u sprovođenju zakonskih odredbi koje se odnose na obavezno obrazovanje i pohađanje škole. Konačno, Savetodavni komitet veruje da je od prioritnog značaja i otklanjanje jezičkih barijera sa kojima se mnogi interno raseljeni Romi sa Kosova i Romi vraćeni iz inostranstva susreću u pogledu obrazovanja (videtikomentare koji se na ovo odnose pod Članom 14 dole ispod). Vlasti bi takođe veću pažnju trebalo da poklone pretškolskom obrazovanju Roma, imajući u vidu rezultate koje su postigle inicijative građanskih društava na ovom polju.

92. Savetodavni komitet konstatuje da jedno kontroverzno pitanje koje utiče na sprovođenje člana 12 Okvirne konvencije naročito u pogledu lica koja pripadaju albanskoj nacionalnoj manjini, jeste nepriznavanje i odlaganje u priznavanju određenih diploma obrazovnih institucija iz inostranstva i sa Kosova. Iako je bilo pozitivnih razvoja po pitanju priznavanja diploma sa Kosova, Savetodavni komitet smatra da postoji dalja potreba da se unapredi proces priznavanja diploma stečenih u Albaniji ili drugim stranim zemljama, i podstiče vlasti da pronađu legitimna i uravnotežena rešenja koja bi odražavala principe Okvirne konvencije.

Član 13

93. Savetodavni komitet pozdravlja činjenicu da Član 15 saveznog Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina priznaje pravo licima koja pripadaju nacionalnim manjinama da osnivaju privatne obrazovne institucije, škole i univerzitete. Savetodavni komitet međutim naglašava da bi se ovo pravo bolje ogledalo u drugim relevantnim zakonima, naročito u Zakonu o osnovnim školama Republike Srbije, koji trenutno isključuje mogućnost osnivanja redovnih privatnih osnovnih škola.

Član 14

94. Savetodavni komitet pozdravlja činjenicu da je pravo lica koja pripadaju nacionalnim manjinama da se obrazuju na svom jeziku zagarantovano na ustavnom nivou u Srbiji i Crnoj Gori i da se principi iz Člana 14 Okvirne konvencije dobro ogledaju u Članu 13 saveznog Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina koji se odnosi na obrazovanje na manjinskim jezicima kao i u Zakonu o osnovnim školama Republike Srbije. Osnovno pravilo koje proizilazi iz ovih odredbi jeste da ako se petnaest osoba prijavi, obezbediće im se predavanja na manjinskom jeziku ili i dvojezična predavanja, i da se takva predavanja mogu organizovati i za manje grupe po odobrenju Ministarstva obrazovanja Srbije.

95. U pogledu prakse, Svetodavni komitet pozdravlja činjenicu da se predavanja odvijaju na brojnim manjinskim jezicima i da su nove inicijative, uključujući i predavanje na hrvatskom, uvedene poslednjih godina u Vojvodini. Postoje međutim, veliki raskorak u nekim oblastima u pogledu obezbeđivanja predavanja na/o nekim manjinskim jezicima. Savetodavni komitet naročito konstatuje da lica koja pripadaju vlaškoj nacionalnoj manjini u severoistočnoj Srbiji nemaju obezbeđena predavanja na/o svom jeziku u javnim obrazovnim institucijama. I mada uzima u obzir argument vlasti da postoji vrlo ograničen zahtev za takvim obrazovanjem, Savetodavni komitet smatra, imajući u vidu jasne zahteve koje su u pogledu takvog obrazovanja izrazile organizacije koje predstavljaju vlašku manjinu, da bi vlasti trebalo da preduzmu aktivnije mere u analizovanju nivoa potražnje i da uvedu takvo obrazovanje tamo gde je zadovoljen kriterijum koji je postavilo domaće zakonodavstvo.

96. Savetodavni komitet konstatuje da određeni predstavnici bošnjačke nacionalne manjine žale zbog nedostatka takvog obrazovanja na bošnjačkom jeziku u javnim obrazovnim institucijama u Sandžaku. Mada Savetodavni komitet ima razumevanja za želju da se izbegne nepotrebno razdvajanje obrazovnog sistema, i konstatuje da postoje različiti stavovi po ovom pitanju među samim Bošnjacima, poziva vlasti da razmotre situaciju kako bi obezbedili da se domaći zakoni koji se odnose na predavanje na/o manjinskom jeziku u potpunosti primenjuju i u pogledu bošnjačkog jezika.

97. Savetodavni komitet konstatuje da srpsko zakonodavstvo predviđa da kad je manjinski jezik taj na kojem se odvija nastava, da se i

pored toga određena količina srpskog jezika mora učiti. Mada je stav da svi učenici moraju da uče srpski jezik u potpunosti legitiman, Savetodavni komitet smatra da je važno da se predavanje srpskog jezika mora sprovesti tako da ne obeshrabri učenike koji bi se možda opredelili da predaju manjinski jezik. U tom smislu Savetodavni komitet je zabrinut zbog izveštaja u kojima se navodi da je predavanje srpskog jezika uvedeno kao dodatak umesto kao integralni deo školskog rada učenika na koje se ovo odnosi. Savetodavni komitet smatra da takvi časovi treba izistinski da budu deo regularnog obrazovanja učenika na koje se ovo odnosi, i poziva vlasti da razmotre situaciju i da uvedu poboljšanja tamo gde je to potrebno.

98. Onim licima koja pripadaju nacionalnim manjinama i koji obrazovanje primaju na srpskom jeziku, je omogućeno da u nekim slučajevima pohađaju izborne časove o svojim manjinskim jezicima i kulturi. Ovi izborni časovi, koji su obično ograničeni na dva časa nedeljno, od naročitog su značaja za neke nacionalne manjine kao što su Bugari, Romi i Slovaci. Savetodavni komitet smatra da uz razmatranje odgovarajućeg obima takvog obrazovanja, vlasti bi trebalo da obezbede i to da ono na zadovoljavajući način bude integrisano u redovni školski program đaka na koje se ovo odnosi.

99. Zakonska situacija je u pogledu obrazovanja na manjinskim jezicima u Crnoj Gori na mnogo nižem stepenu razvitka od one koja vlada u Srbiji. Član 11, stav 2 Opšteg Zakona o obrazovanju predviđa predavanje na manjinskim jezicima u onim opštinama u kojima nacionalna manjina predstavnja "većinu ili značajan deo stanovništva" ali bez jasnih kriterijuma po pitanju sprovođenja ovih odredbi. Savetodavni komitet smatra da postoji potreba da se obezbede dalje garancije i pravna jasnoća u pogledu sprovođenja ovog principa. Crna Gora je u praksi uvela predavanje na albanskom jeziku u određenom broju škola ali povećanu pažnju zahtevaju lingvističke potrebe i drugih nacionalnih manjina, uključujući i Rome.

100. U vezi sa tim Savetodavni komitet je zabrinut zbog izveštaja koji ukazuju da se mnogi Romi raseljeni sa Kosova i Romi vraćeni iz inostranstva, sreću sa određenim problemima jer su smešteni u škole gde se predaje na srpskom jeziku, a bez odgovarajuće pomoći i bez odgovarajućeg uvažavanja njihove lingvističke istorije i potreba. Savetodavni komitet se poziva na procene vlasti prema kojima u Crnoj Gori 58% interno raseljenih Roma sa Kosova govori albanski, i zato poziva vlasti i u Srbiji i u Crnoj

Gori da obezbede da se ovim licima pruži odgovarajuća mogućnost da se obrazuju na svom jeziku.

Član 15

101. Savetodavni komitet pozdravlja činjenicu da je određen broj lica koja pripadaju nacionalnim manjinama dobio mesta u izabranim telima na lokalnom i regionalnom nivou, između ostaloga i u Vojvodini i da je značajan napredak na primer postignut u pogledu zastupljenosti albanske manjine u opštinama na jugu Srbije. Naravno, ostaje prostora za dalja poboljšanja u velikom broju opština, a na primer slaba zastupljenost Roma u izabranim telima vlasti i dalje predstavlja problem.

102. Veliki broj lica koja pripadaju nacionalnim manjinama su takođe izabrana u zakonodavna tela država članica Srbije i Crne Gore. Međutim, što se tiče parlamenta Srbije, predstavnici nacionalnih manjina su zabrinuti zbog cenzusa u izbornom zakonu koji predviđa da izborna lista mora osvojiti najmanje 5% glasova birača da bi se dobilo mesto u parlamentu i da to može biti prepreka daljem napretku u ovoj oblasti. Savetodavni komitet se slaže sa stavom da pomenuti cenzus u navedenom zakonu može uticati na učešće lica koja pripadaju nacionalnim manjinama, i zato je zadovoljan što je Ministarstvo za ljudska i manjinska prava državne zajednice oformilo radnu grupu da bi se napravio nacrt amandmana tih izbornih zakona koji sadrže odredbe koje nisu povoljne za nacionalne manjine i jedan od predloga o kojima se raspravlja jeste da se nacionalne manjine oslobode tog cenzusa. Međutim, Savetodavni komitet konstatuje da vlasti Republike Srbije nisu uvele zakonska poboljšanja u ovom pogledu za prevremene parlamentarne izbore zakazane za 28. decembar 2003. godine.

103. Savetodavni komitet smatra da je jedan od akutnih problema u pogledu sprovođenja Člana 15 Okvirne konvencije, zastupljenost nacionalnih manjina u izvršnim organima vlasti i sudstvu. Uprkos nekim pozitivnim inicijativama, kao što je uvođenje multietničke policije u južnoj Srbiji (videti relevantne komentare pod Članom 6 gore iznad), Savetodavni komitet je zabrinut zbog izveštaja koji ukazuju da je u ovoj ključnoj sferi napredak veoma spor u Sandžaku i u drugim regionima. Uz to Savetodavni komitet žali što vlasti nisu bile u situaciji da pruže valjane podatke o sadašnjoj situaciji na ovom polju. Savetodavni komitet poziva relevantne organe vlasti, i u Srbiji i u Crnoj Gori, da razmotre i nadgledaju situaciju sa povećanom pažnjom i da preduzmu dodatne mere kako bi obezbedili veću

zastupljenost nacionalnih manjina na svim nivoima, i u organima izvršne vlasti i u sudstvu.

104. Lica koja pripadaju nacionalnim manjinama tvrde da postoji značajna razlika u nivou mogućnosti da učestvuju u procesu donošenja odluka u različitim vladajućim strukturama. Brojni predstavnici nacionalnih manjina su imali pozitivna iskustva u pogledu mogućnosti da učestvuju u radu tela kao što su Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Državne zajednice i Pokrajinskog sekretarijata za propise, administraciju i nacionalne manjine Vojvodine. Istovremeno, mnogima su se vlasti država članica koje su odgovorne za posebne sektore koji se tiču zaštite manjina, učinile manje otvorenim za redovno uključivanje nacionalnih manjina u proces donošenja odluka. Imajući u vidu da vlasti država članica nose glavnu odgovornost za obrazovanje i druga pitanja od ključnog značaja za nacionalne manjine, veoma je važno da se lica koja pripadaju nacionalnim manjinama sve više uključuju u proces stvaranja, sprovođenja i procene svojih aktivnosti.

105. Savetodavni komitet dalje konstatuje da, za razliku od Republike Crne Gore, u Republici Srbiji nema određenog organa vlasti čija bi dužnost bila koordinacija pitanjima koja se tiču manjina. To može komplikovati napore nacionalnih manjina da stupe u kontakt i da se povežu sa odgovarajućim organima vlasti. Savetodavni komitet podstiče vlasti Republike Srbije da uz konsultacije sa Ministarstvom za ljudska prava Državne zajednice i predstavnicima nacionalnih manjina, razmotre da li bi se u okviru struktura republičke vlasti mogla uvesti neka koordinativna funkcija.

106. Savetodavni komitet smatra da je od posebnog značaja nedavna inicijativa koja se odnosi na učešće nacionalnih manjina u procesu donošenja odluka, tačnije uvođenje Nacionalnih saveta nacionalnih manjina. U skladu sa Članom 19 saveznog Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, Nacionalni saveti treba da predstavljaju nacionalne manjine po pitanjima službene upotrebe jezika, obrazovanja, informacije na jezicima nacionalnih manjina i kulture. Oni bi takođe trebalo da učestvuju u procesima donošenja i sprovođenja odluka na ovim poljima. Uz to, pomenuti član predviđa da u procesu odlučivanja o ovim pitanjima, organi vlasti, teritorijalne autonomije i lokalne samouprave, traže mišljenje Saveta.

107. Savetodavni komitet sa zadovoljstvom konstatuje da među nacionalnim manjinama postoji velika zainteresovanost za takve Nacionalne

savete; već je deset nacionalnih manjina izabralo svoje savete a osnivanje još saveta je u toku. Savetodavni komitet smatra da Saveti mogu postati osnovno sredstvo u sprovođenju Člana 15 Okvirne konvencije. Ovo će međutim u velikoj meri zavisiti od toga do koje će mere vlasti uključiti predstavnike savetu u proces donošenja odluka. Neke pozitivne mere za uključivanje saveta u proces odlučivanja su već uvedene, na primer kada je u pitanju reforma udžbenika za nacionalne manjine. Međutim, u opštem smislu, tačna uloga i opseg delovanja saveta tek treba utvrditi. Savetodavni komitet smatra da bi jedan forum koji bi u opštem smislu razvijao ulogu saveta bio "Savezni" Savet za nacionalne manjine, predviđen Članom 18 saveznog Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, pa Savetodavni komitet podstiče vlasti da utiču na brže formiranje ovog tela (takođe videti relevantne komentare pod Članom 6 gore iznad).

108. Pitanje finansiranja Nacionalnih saveta još uvek nije na pravi način rešeno. Mada Savetodavni komitet ima u vidu ekonomska ograničenja koja na to utiču, Savetodavni komitet poziva vlasti da rešavanju ovog problema pristupe što je hitnije moguće kako bi se obezbedio odgovarajući način finansiranja a koji bi bio takav da doprinosi nezavisnosti ovih saveta. Istovremeno, Savetodavni komitet smatra da je za efektivnost i kredibilitet Nacionalnih saveta od ključnog značaja da oni svoje aktivnosti vode na jedan sveobuhvatan i uravnotežen način bez nepotrebne politizacije. Ove ciljeve treba uzeti u obzir u sadašnjem radu na stvaranju zakonske regulative o izboru Nacionalnih saveta.

109. Mada razume privilegovan položaj predviđen za Nacionalne savete kao partnere vlasti, Savetodavni komitet smatra da je veoma važno da se oni ne posmatraju kao jedan jedini posrednik vlasti u pogledu manjinskih pitanja, već da se i drugi relevantni učesnici, uključujući i nevladine organizacije i udruženja nacionalnih manjina, uključe u relevantne procese donošenja odluka.

110. Savetodavni komitet konstatuje da je u Crnoj Gori glavno telo za zaštitu nacionalnih manjina republički Savet za zaštitu prava pripadnika nacionalnih i etničkih grupa, koje je osnovano u skladu sa Članom 76 Ustava i čiji bi sastav, prema Članu 9 vezanim za odluku o njegovim ingerencijama i sastavu, trebalo da odražava "sliku svih verskih, nacionalnih i etničkih grupa". Savetodavni komitet pozdravlja činjenicu da se na ustavnom nivou priznaje potreba da postoji jedno telo posvećeno zaštiti nacionalnih manjina. Savetodavni komitet je međutim svestan da su nacionalne manjine u velikoj

meri sumnjale u stvaran uticaj pomenutog tela na zaštitu nacionalnih manjina. Veliki broj komentatora njegov metod rada smatra neefikasnim a njegovu ulogu u donošenju odluka marginalnim. Imajući to u vidu, Savetodavni komitet podstiče vlasti, i u kontekstu stvaranja nacrtu zakona o nacionalnim manjinama koji je u toku, da razmotre metode rada Saveta i da poboljšaju mehanizme uključivanja lica koja pripadaju nacionalnim manjinama u proces donošenja odluka koje se tiču njih samih.

111. Savetodavni komitet podvlači da su decentralizovani ili lokalni oblici vlasti često vrlo važni činoci u stvaranju potrebnih uslova za efektivno učešće lica koja pripadaju nacionalnim manjinama u proces donošenja odluka. Ovo pitanje je u Srbiji i Crnoj Gori od velikog značaja, jer je zbog nepotrebnog insistiranja na centralizaciji tokom Miloševićevog režima, dramatično ugrožena zaštita nacionalnih manjina. Savetodavni komitet sa zadovoljstvom konstatuje da su sadašnje vlasti preduzele određene korake da unaprede decentralizaciju. Tu spada usvajanje novih zakona o lokalnoj samoupravi u Srbiji i u Crnoj Gori, i postojana rešenost da dođe do decentralizacije, na primer u oblasti obrazovanja. Savetodavni komitet međutim smatra da bi dalji napredak koje vlasti pokazuju u pristupu procesu decentralizacije povoljno uticalo na zaštitu nacionalnih manjina i da bi ovo trebalo da se ogleda u kontekstu predstojećih ustavnih reformi u državama članicama.

112. U pogledu Vojvodine, usvajanje Zakona o definisanju nadležnosti autonomne pokrajine (takozvani Omnibus zakon) u februaru 2002. godine, takođe je vezan za zaštitu nacionalnih manjina. Ovim zakonom je pokrajina povratila administrativnu vlast na brojnim poljima koja se odnose na nacionalne manjine i to se može shvatiti kao pozitivan korak u pogledu primenjivanja Člana 15 Okvirne konvencije. Istovremeno Savetodavni komitet je svestan da mnogi predstavnici nacionalnih manjina tvrde da bi pokrajina trebalo da ima šira ovlašćenja, i u domenu koji se odnosi na zaštitu manjina. Savetodavni komitet poziva vlasti da sa pažnjom uzmu u obzir stavove lica koja pripadaju nacionalnim manjinama prilikom rešavanja ovih pitanja u okviru ustavne reforme i drugih procesa koji se na ovo odnose.

113. Savetodavni komitet sa zabrinutošću konstatuje da i dalje postoje nedostaci kada je u pitanju efektivno učešće lica koja pripadaju nacionalnim manjinama u ekonomskom životu, posebno kada se radi o tržištu rada. Iako shvata da su nezaposlenost i niski prihodi problemi koji su

prisutni u čitavom društvu, čini se da se ovi problemi posebno odražavaju na Rome i na lica koja pripadaju nekim drugim nacionalnim manjinama. Što se Albanaca, Bošnjaka i Bugara tiče, ovi problemi su barem delimično uslovljeni činjenicom da je veliki broj ovih ljudi koji pripadaju ovim nacionalnim manjinama koncentrisan u kojima je ekonomska situacija izuzetno teška. Savetodavni komitet pozdravlja inicijative koje su vlasti već pokrenule u cilju rešavanja ovih problema, i veruje da bi ih trebalo rešavati odlučno i sveobuhvatno (takođe videti relevantne komentare pod Članom 4 dole ispod).

Član 16

114. Savetodavni komitet konstatuje da su mere politike Miloševićevog režima i konflikti koji su iz toga proizašli, ozbiljno ugrozili principe sadržane u Članu 16 Okvirne konvencije i da su u velikoj meri izmenili odnos stanovništva u velikom broju oblasti koje su naseljavala lica koja pripadaju nacionalnim manjinama. Imajući u vidu pozadinu situacije i činjenicu da se situacija po pitanju proporcije nacionalnih manjina u različitim krajevima i dalje menja kao rezultat interno raseljenih lica i drugih faktora, Savetodavni komitet poziva vlasti da posebnu pažnju obrate na principe sadržane u Članu 16 Okvirne konvencije.

Član 17

115. Savetodavni komitet skreće pažnju na moguće prepreke koje budući ulazak u Evropsku Uniju susednih država Srbije i Crne Gore može imati na lica koja pripadaju mađarskoj nacionalnoj manjini i drugim nacionalnim manjina prilikom njihovih kontakata preko granica. Savetodavni komitet podržava napore Srbije i Crne Gore da u saradnji sa susednim zemljama obezbedi, između ostalog, da se svi režimi viza sprovedu na takav način da ne stvaraju nepotrebna ograničenja licima koja pripadaju nacionalnim manjinama u njihovom uspostavljanju i održavanju kontakata preko granice.

Član 18

116. Savetodavni komitet pozdravlja činjenicu da su Srbija i Crna Gora potpisnice velikog broja bilateralnih ugovora i kulturnih sporazuma koji se dotiču zaštite lica koja pripadaju nacionalnim manjinama, i to da su respektivno sa Rumunijom i Mađarskom nedavno potpisani novi sporazumi.

Takođe podržava trenutne pokušaje da privede kraju slične bilateralne sporazume, između ostalog i sa Hrvatskom.

Član 19

117. Prema dostupnim podacima, Savetodavni komitet smatra da sprovođenje ovog člana ne daje povoda bilo kakvim određenim primedbama.

IV OSNOVNI NALAZI I KOMENTARI SAVETODAVNOG KOMITETA

118. Savetodavni komitet veruje da osnovni nalazi i komentari koji su navedeni u daljem tekstu, mogu biti od pomoći u dijalogu koji se nastavlja između vlade i nacionalnih manjina, i Savetodavni komitet je u tom smislu spreman da pomogne.

U smislu opštih napomena

119. Savetodavni komitet *nalazi* da je Državna zajednica Srbije i Crne Gore rezultat nedavnih korenitih ustavnih promena i da još uvek prolazi kroz sveobuhvatne reforme koje takođe utiču na zaštitu nacionalnih manjina. Savetodavni komitet *smatra* da postoji potreba da se obezbedi veća institucionalna stabilnost, između ostalog i kroz ubrzani proces ustavne reforme u Srbiji.

120. Savetodavni komitet *nalazi* da postoji neizvesnost u pogledu raspodele odgovornosti između različitih vladinih struktura i *smatra* da je važno da se nove inicijative sprovode kako bi se povećao nivo kontakata i saradnje između vlasti u oblasti zaštite nacionalnih manjina.

121. Savetodavni komitet *nalazi* da neizvesnost i promenljivost takođe karakterišu status relevantnog zakonodavstva i *smatra* da je od ključnog značaja da u tekućim reformama, postignut nivo ljudskih i manjinskih prava ne bude smanjen i da nove zakonske mere na ovom polju bude prihvaćene što je šire moguće.

U smislu Člana 3

122. Savetodavni komitet *nalazi* da bi bilo moguće razmotriti uključivanje lica koja pripadaju dodatnim grupama u primenu Okvirne konvencije po principu član po član, i *smatra* da bi vlasti trebalo da ispituju ovo pitanje konsultujući se sa onima kojih se to tiče.

123. Savetodavni komitet *nalazi* da je u Srbiji i Crnoj Gori bilo debata o međusobnim odnosima između različitih samobitnosti koje imaju određene sličnosti i *smatra* da bi vlasti trebalo da nastave sa naporima da se isključi svaki pokušaj da se određena samobitnost nametne licima kojih se to tiče.

124. Savetodavni komitet *nalazi* da se podaci o etnicitetu prikupljaju u različitim kontekstima i *smatra* da vlasti treba da obezbede zaštitu prava da ne budu tretirani kao lica koja pripadaju nacionalnoj manjini, između ostaloga i u školama.

U pogledu Člana 4

125. Savetodavni komitet *nalazi* da su zakonske garancije protiv diskriminacije u svom opsegu ograničene i *smatra* da ih treba dalje razvijati.

126. Savetodavni komitet *nalazi* da problem *de facto* diskriminacije lica koja pripadaju nacionalnim manjinama i dalje postoji, naročito kada se radi o Romima. *Smatra* da bi vlasti trebalo da pojačaju nadzor na ovom polju i da razmotre osnivanje posebnih struktura za borbu protiv etničke diskriminacije i da ova pitanja uključe kao glavni elemenat u buduće aktivnosti Kancelarije Ombudsmana.

127. Savetodavni komitet *nalazi* da nedostaci u pogledu efektivnosti i nezavisnosti sudstva u Srbiji i Crnoj Gori kao i funkcionisanje tužilaštva, negativno utiču na sprovođenje Okvirne konvencije i *smatra* da ih treba rešavati kao prioriteta pitanja.

128. Savetodavni komitet *nalazi* da Sud Srbije i Crne Gore još uvek nije počeo da funkcioniše i *smatra* da je važno da Sud počne sa svojim aktivnostima što je pre moguće.

129. Savetodavni komitet *nalazi* da su mere na polju zapošljavanja vrlo važne, naročito za lica koja pripadaju nacionalnim manjinama i koja su bila pod udarom nekadašnjih mera diskriminacije u ovoj sferi. Savetodavni komitet *smatra* da treba proširiti pozitivne mere koje su na ovom polju bile pokrenute.

130. Savetodavni komitet *nalazi* da vlasti nisu bile u stanju da obezbede potpunu i efektivnu ravnopravnost između većinskog stanovništva i Roma i prema opisima iz različitih izveštaja da su uslovi života i zdravlja u divljim romskim naseljima, alarmantni i da nisu u skladu sa principima sadržanim u Članu 4 Okvirne konvencije. Savetodavni komitet *smatra* da ovi problemi zahtevaju hitnu pažnju i ciljane mere, između ostalog i one koje se tiču pravnog statusa tih naselja.

131. Savetodavni komitet *nalazi* da probleme Roma pogoršava i činjenica da mnogi od njih ne poseduju lične isprave i *smatra* da bi vlasti trebalo da podrže dodatne inicijative čiji je cilj da se poboljša situacija Roma po pitanju dobijanja takvih dokumenata.

132. Savetodavni komitet *nalazi* da se sve veća rešenost vlasti da radi na problemima Roma ogleda i u inicijativi da sačini sveobuhvatnu Strategiju za integraciju i osnaživanje Roma i *smatra* da bi takva strategija trebalo da bude finalizovana i usvojena što pre, i da bi takva strateški pristup trebalo da usvoje i sprovedu i vlasti u Crnoj Gori.

133. Savetodavni komitet *nalazi* da postoji veliki raskorak između zvaničnih statističkih podataka Vlade i nezvaničnih procena o stvarnom broju lica koja pripadaju određenim nacionalnim manjinama u Srbiji i Crnoj Gori i *smatra* da bi vlasti trebalo da identifikuju buduće načine i sredstva kojima bi se dolazilo da pouzdanih statističkih podataka.

U pogledu Člana 5

134. Savetodavni komitet *nalazi* da se državna pomoć društvima koja se bave zaštitom i unapređenjem kultura nacionalnih manjina pruža samo *ad hoc* i da postoje značajne razlike u rešenosti relevantnih organa po pitanju tih inicijativa. Savetodavni komitet *smatra* da bi vlasti trebalo da veliku pažnju obrate na inicijative lica koja pripadaju tim grupama koje su tek nedavno definisane kao nacionalne manjine. Uz to, *smatra* da bi vlasti trebalo da i dalje rade na osnivanju Fonda za unapređenje socijalnog, ekonomskog, kulturnog i opšteg razvoja nacionalnih manjina kao prioritarnog pitanja i da obezbedi učešće predstavnika nacionalnih manjina u relevantnim procesima donošenja odluka.

135. Savetodavni komitet *nalazi* da se određene ohrabrujuće inicijative pokrenute u cilju stvaranja mehanizama za pomoć kulturama nacionalnih manjina u Crnoj Gori, nisu razvile u skladu sa očekivanjima lica koja pripadaju nacionalnim manjinama, i *smatra* da bi trebalo uvesti poboljšane mehanizme.

U pogledu Člana 6

136. Savetodavni komitet *nalazi* da su međuetnički odnosi još uvek ozbiljno opterećeni usled agresivnih mera politike prethodnog režima i još uvek se javljaju određeni zabrinjavajući slučajevi netrpeljivosti prema osobama koje pripadaju nacionalnim manjinama. Savetodavni komitet *smatra* da bi unapređenje tolerancije trebalo da se dosledno ogleda u izjavama i delima vlasti i ostalih relevantnih učesnika i da inicijative koje za cilj imaju unapređenje duha tolerancije i međukulturnog dijaloga treba i dalje da se proširuju, između ostalog i kroz savete za međuetnike odnose na lokalnom nivou i kroz "savezni" Savet nacionalnih manjina.

137. Savetodavni komitet *nalazi* da vlasti treba da obezbede da izvršni organi vlasti odlučnije rešavaju probleme sa kojima se susreću lica koja pripadaju nacionalnim manjinama, kao što su etnička diskriminacija i druge vrste problema i *smatra* da bi dalje trebalo proširivati tako važne inicijative kao što su uvođenje multietničke policije u južnoj Srbiji.

138. Savetodavni komitet *nalazi* da bi trebalo da se na odgovarajući način pristupi otklanjanju ostataka nekadašnje prakse netrpeljivosti i nasilja prema licima koja pripadaju nacionalnim manjinama, kako bi se stvorila atmosfera uzajamnog poštovanja i saradnje i *smatra* da bi vlasti trebalo da na delotvorniji način rešavaju ova pitanja.

139. Savetodavni komitet *nalazi* da neki predstavnici medija i dalje izveštavaju na način koji učvršćuje već postojeće negativne stereotipe o određenim manjinama. Savetodavni komitet *smatra* da bi vlasti trebalo da obrate veću pažnju na sprovođenje odredbi o raspirivanju nacionalne, rasne i verske mržnje i da su aktivnosti lokalne nevladine organizacije koja vrši nadzor kao i pokretanje aktivnosti legitimnog Saveta za radiodifuziju, predstavljaju dobru osnovu za obezbeđivanje ujednačenog izveštavanja o manjinskim pitanjima.

140. Savetodavni komitet *nalazi* da trgovina ljudima ima negativan uticaj na zaštitu lica koja pripadaju nacionalnim manjinama u Srbiji i Crnoj Gori, i Savetodavni komitet *smatra* da je od ključnog značaja da se preduzmu odlučne mere kako bi se sprečili, ispitali i pravno gonili takvi slučajevi i zaštitile žrtve a istovremeno i podigla svest o ovim pitanjima među romskim ženama i drugim potencijalnim žrtvama.

141. Savetodavni komitet *nalazi* da su u Srbiji i Crnoj Gori prijavljeni određene maniferstacije antisemitizma i *smatra* da bi posebnu

pažnju trebalo obratiti na sprečavanje, ispitivanje i pravno gonjenje takvih incidenata.

U pogledu Člana 7

142. Savetodavni komitet *smatra* da je važno eliminisati iz ustavnih i drugih garancija država članica državne zajednice bilo kakav nepotrebnii kriterijum vezan za državljanstvo ili drugo neko ograničenje koje se odnosi na sprovođenje Člana 7 Okvirne konvencije.

U pogledu Člana 8

143. Savetodavni komitet *nalazi* da su prijavljene određene razlike u pristupu različitim veroispovestima u vojsci i u drugim kontekstima, i *smatra* da tamo gde takve razlike postoje treba naročitu pažnju obratiti na položaj lica koja pripadaju nacionalnim manjinama.

U pogledu Člana 9

144. Savetodavni komitet *smatra* da postoji nedovoljna jasnoća kada je se radi o određenim zahtevima po pitanju jezika sadržanim u Zakonu o radiodifuziji Srbije i *smatra* da bi vlasti trebalo jasnije da isključe primenu nepotrebne jezičke kvote kada se radi o programima na manjinskim jezicima.

145. Savetodavni komitet *nalazi* da je zakonska regulativa o manjinskim jezicima u Crnoj Gori uopštena i *smatra* da bi trebalo uvesti detaljnije garnacije za sprovođenje Člana 9 Okvirne konvencije.

146. Savetodavni komitet *nalazi* da preostala pitanja vezana za bolji pristup medijima koja su izrazile određene nacionalne manjine, kao što su Vlasi i Romi, zaslužuju dalju pažnju.

U pogledu Člana 10

147. Savetodavni komitet *nalazi* da je trenutna zakonska situacija koja se odnosi na sprovođenje Člana 10 Okvirne konvencije složena i *smatra* da bi vlasti trebalo da razmotre situaciju kako bi se obezbedilo da se u svim opštinama na koje se to odnosi sprovedu relevantne zakonske obaveze.

148. Savetodavni komitet *nalazi* da postoji potreba da se obezbede dalje garancije i zakonska jasnoća u pogledu ostvarivanja prava lica koja pripadaju nacionalnim manjinama na upotrebu svoga jezika u kontaktima sa administrativnim vlastima u Crnoj Gori i *smatra* da bi ovim problemom trebalo da se bavi budući zakon o zaštiti nacionalnih manjina.

U pogledu Člana 11

149. Savetodavni komitet *nalazi* da se pravo lica koja pripadaju nacionalnim manjinama na upotrebu svog jezika i pisma u privatnom i javnom životu ne ogleda u potpunosti u svim odredbama Zakona o zvaničnoj upotrebi jezika i pisma Srbije i *smatra* da bi vlasti trebalo da usklade ovaj Zakon sa Članom 11 Okvirne konvencije.

150. Savetodavni komitet *nalazi* da su u praksi potrebni dalji napori kako bi se sprovele garancije koje se tiču obeležavanja topografskih naziva.

151. Savetodavni komitet *nalazi* da u Crnoj Gori postoji potreba da se dodatnim garancijama i zakonskom jasnoćom dopuni opšta odredba Ustava u pogledu sprovođenja Člana 11 Okvirne konvencije.

U pogledu Člana 12

152. Savetodavni komitet *nalazi* da se štampanje i prodaja udžbenika sve više kreće iz državnog u privatni sektor i *smatra* da bi vlasti trebalo da obezbede da ovaj proces ne oteža ili onemogućí da se dođe do udžbenika na manjinskim jezicima.

153. Savetodavni komitet *nalazi* da treba uložiti dodatne napore kako bi se prevazišle razne teškoće koje i dalje postoje u pogledu broja kvalifikovanih nastavnika.

154. Savetodavni komitet *nalazi* da se u Srbiji, na osnovu testova koji u obzir ne uzimaju potrebe i kulturu Roma, romska deca često smeštaju u takozvane "specijalne škole" koje su namenjene deci sa mentalnim invaliditetom. Savetodavni komitet *nalazi* da ovakva situacija nije u skadu sa Članom 12, stav 3, Okvirne konvencije i *smatra* da bi vlasti prioritete trebalo da sprovode planove kako bi rešili ovaj problem.

155. Savetodavni komitet *nalazi* da su u nekim opštinama osnovani posebni razredi za romsku decu i *smatra* da bi vlasti trebalo da intenziviraju svoje napore u ovoj sferi kako bi romskoj deci omogućili i ohrabрили ih da ostanu u svojim redovnim razredima.

156. Savetodavni komitet *nalazi* da su među romskom decom veoma prisutni problemi nepohađanja i napuštanja škole, i *smatra* da nacrt strategije za Integraciju i osnaživanje Roma sadrži priličan broj inicijativa koje bi značajno uticale na poboljšanje ove situacije.

157. Savetodavni komitet *nalazi* da je nepriznavanje i odugovlačenje u priznavanju određenih diploma obrazovnih institucija iz inostranstva i sa Kosova kontroverzno, i *smatra* da bi vlasti trebalo da pronađu legitimna i ujednačena rešenja kako bi se ova pitanja rešila.

U pogledu Člana 13

158. Savetodavni komitet *nalazi* da bi se pravo lica koja pripadaju nacionalnim manjinama na osnivanje privatnih obrazovnih institucija, škola i univerziteta bolje ogledalo u Zakonu o osnovnim školama Republike Srbije i *smatra* da bi vlasti trebalo da rade na rešavanju ovog pitanja.

U pogledu Člana 14

159. Savetodavni komitet *nalazi* da postoji raskorak u nekim oblastima u smislu obezbeđivanja nastave na/o nekim manjinskim jezicima i *smatra* da bi vlasti trebalo da aktivnije analizuju potražnju za ovakvom nastavom i da razmotre situaciju kako bi obezbedili da se domaći zakoni koji se odnose na nastavu na/o manjinskim jezicima u potpunosti primenjuju.

160. Savetodavni komitet *nalazi* da je u nekim slučajevima predavanje srpskog jezika uvedeno kao dodatak redovnom školskom gradivu đacima koji se obrazuju na manjinskom jeziku. Savetodavni komitet *smatra* da takva nastava srpskog jezika treba u pravom smislu da bude sastavni deo redovnog obrazovanja učenika o kojima je ovde reč i da bi vlasti trebalo da razmotre ovakvu situaciju i uvedu poboljšanja tamo gde su ona potrebna.

161. Savetodavni komitet *nalazi* da su izborni časovi o manjinskim jezicima i kulturi od naročito značaja za određene nacionalne manjine i

smatra da bi vlasti trebalo da razmotre dovoljnost obima takvih predavanja i njihovo uključivanje u redovan školski program.

162. Savetodavni komitet *nalazi* da zakonska situacija u Crnoj Gori po pitanju predavanja na manjinskim jezicima nije do te mere razvijena i *smatra* da postoji potreba da se na ovom polju obezbede dalje garancije i veća zakonska jasnoća.

163. Savetodavni komitet *nalazi* da se veliki broj raseljenih Roma i Roma koji su vraćeni iz inostranstva susreće sa problemima, budući da su smešteni u škole u kojima se nastava odvija na srpskom jeziku a da im prethodno nije pružena odgovarajuća pomoć niti su u obzir uzete njihova lingvistička pozadina i njihove potrebe. Savetodavni komitet *smatra* da bi vlasti trebalo da ovim osobama obezbede odgovarajuće mogućnosti da se obrazuju na svom jeziku.

U pogledu Člana 15

164. Savetodavni komitet *nalazi* da postoji prostora za dalja poboljšanja u velikom broju opština u pogledu zastupljenosti nacionalnih manjina u izabranim telima i, kad je Parlament Srbije u pitanju, postoji zabrinutost među predstavnicima nacionalnih manjina da je izborni cenzus od 5% sadržan u izbornom zakonu, prepreka daljem napretku u ovoj oblasti. Savetodavni komitet *smatra* da bi vlasti trebalo da reše pitanje izbornog zakona kao pitanje od velikog značaja, imajući u vidu predstojeće parlamentarne izbore u Srbiji.

165. Savetodavni komitet *nalazi* da je pitanje zastupljenosti nacionalnih manjina u redovima izvršnih organa vlasti i sudstvu naročito izražen i *smatra* da bi vlasti trebalo da preduzmu dodatne mere kako bi obezbedili veću zastupljenost nacionalnih manjina u ovim poljima.

166. Savetodavni komitet *nalazi* da lica koja pripadaju nacionalnim manjinama tvrde da postoji značajna razlika u različitim vladinim strukturama u pogledu njihovog učešća u procesu donošenja odluka i *smatra* da je od ključnog značaja da se lica koja pripadaju nacionalnim manjinama sve više uključuju u relevantne aktivnosti država članica i da vlasti ispitaju da li se koordinativna funkcija za pitanja manjina može uspešno uvesti u strukture vlasti u Srbiji.

167. Savetodavni komitet *nalazi* da tačna uloga i obim aktivnosti Nacionalnih saveta nacionalnih manjina tek treba da se utvrdi i *smatra* da bi vlasti trebalo da ubrzaju osnivanje "Saveznog" Saveta nacionalnih manjina i da kao prioritetnom pristupe rešavanju problema finansiranja Nacionalnih saveta.

168. Savetodavni komitet *nalazi* da se u Crnoj Gori među nacionalnim manjinama u velikoj meri dovodi u pitanje uticaj Republičkog saveta za zaštitu prava članova nacionalnih i etničkih grupa, i *smatra* da bi vlasti trebalo da poboljšaju mehanizme uključivanja lica koja pripadaju nacionalnim manjinama u proces donošenja odluka koje se na njih odnose.

169. Savetodavni komitet *nalazi* da bi poboljšan odnos vlasti prema procesu decentralizacije imao korisne efekte na zaštitu nacionalnih manjina i *smatra* da bi ovo takođe trebalo da se odražava u kontekstu predstojećih ustavnih reformi.

170. Savetodavni komitet *nalazi* da i dalje postoje nedostaci u pogledu efektivnog učešća u ekonomskom životu lica koja pripadaju nacionalnim manjinama i *smatra* da bi trebalo proširiti inicijative na rešavanju ovog problema i dosledno ih sprovesti.

V. ZAKLJUČNE NAPOMENE

171. Savetodavni komitet smatra da zaključne primedbe koje slede izražavaju glavne odlike aktuelnog mišljenja i da tako mogu poslužiti kao osnova za odgovarajuće zaključke i preporuke koje bi usvojio Komitet ministara.

172. Savetodavni komitet sa zadovoljstvom konstatuje da iako su ustavne strukture pretrpele korenite promene, vlasti Srbije i Crne Gore su preduzele odlučne korake u pogledu zaštite nacionalnih manjina na poljima kao što su obrazovanje i prava na jezik. Savetodavni komitet naročito pozdravlja usvajanje Povelje državne zajednice o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama i saveznog Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, koji predstavljaju dobru osnovu za sprovođenje Okvirne konvencije i sadrže ohrabrujuće novine kao što su Nacionalni saveti nacionalnih manjina. Savetodavni komitet uz to priznaje i odlučnost Ministarstva za ljudska i manjinska prava u sprovođenju pomenutih zakona.

173. Istovremeno Savetodavni komitet konstatuje da i dalje postoje određeni nedostaci. Na primer, potrebno je pojasniti zakonski status zakona koji se odnose na nacionalne manjine a koje su usvojile prethodne savezne vlasti. U Crnoj Gori vlasti bi trebalo da okončaju svoj rad kako bi se relevantne ustavne odredbe upotpunile sa detaljnijim zakonskim garancijama za zaštitu nacionalnih manjina, poklanjajući posebnu pažnju upotrebi manjinskih jezika u kontaktu sa administrativnim vlastima i medijima, kao i u nastavi na/o manjinskim jezicima.

174. Savetodavni komitet smatra da se osnovni problemi u zaštiti nacionalnih manjina u Srbiji i Crnoj Gori odnose na sprovođenje relevantnih normi u praksi, koje povremeno koči ograničena saradnja između relevantnih organa vlasti državne zajednice i njenih država članica kao i

nedostatak jasnoće po pitanju njihovih respektivnih ingerencija. Ovaj problem se mora rešavati, putem poboljšanja saradnje od strane vlasti u Crnoj Gori i ubrzavanjem ustavnih reformi i institucionalne stabilizacije u Srbiji.

175. Uz to, međuetnički odnosi su još uvek opterećeni kao posledica agresivnih mera politike prethodnog režima i usled sukoba koji su iz toga proizašli. Uprkos postignutom napretku, još uvek se javljaju izrazi međuetničke napetosti i mora se i dalje raditi na naporima da se izgradi tolerancija i poverenje, kao vredan primer može poslužiti onaj koji se odnosi na albansku nacionalnu manjinu u južnoj Srbiji. Savetodavni komitet takođe nalazi da bi organi za čuvanje reda trebalo veću pažnju da obrate na zaštitu nacionalnih manjina i da treba ostvariti veću zastupljenost Bošnjaka i drugih nacionalnih manjina u ovim organima i u sudstvu.

176. Savetodavni komitet smatra da su i zakonske i praktične mere neophodne kako bi se poboljšalo sprovođenje principa antidiskriminacije i ostvarivanja pune i efektivne jednakosti. U tom smislu, treba hitno obratiti pažnju na probleme sa kojima se susreću raseljeni i drugi Romi, i putem usvajanja i sprovođenja sveobuhvatne strategije za Rome raditi na rešavanju tih pitanja. Ove teškoće su naročito očigledne u oblastima kao što su zdravlje, stambena pitanja i zapošljavanje kao i obrazovanje, u okviru koga se pitanje smeštanja romske dece u škole za decu sa mentalnim invaliditetom mora hitno rešavati.

177. Savetodavni komitet konstatuje da postoji velika razlika u pogledu regiona u smislu napora koji su preduzeti u cilju zaštite jezika i kultura nacionalnih manjina. Mada su u Vojvodini pokrenute brojne inicijative, situacija je na primer, na mnogo nižem nivou u pogledu zaštite vlaške nacionalne manjine u severoistočnoj Srbiji. Savetodavni komitet smatra da bi vlasti trebalo da aktivnije nadgledaju i preduzmu druge mere kako bi obezbedili da se dosledno sprovedu relevantna zakonska regulativa i relevantne odredbe saveznog Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina.